

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin

Bakalářská práce

ŽENA VE STŘEDOVĚKU

Vedoucí práce: Doc. ThLic. Martin Weis, Th.D.

Autor: Alena Popelová, DiS.

Obor: Sociální a charitativní práce

Forma: presenční

Ročník: 3.

Rok: 2006

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a jen s použitím zdrojů uvedených v seznamu literatury.

V Českých Budějovicích dne 20. června 2006

Alena Popelová, D.S.

Poděkování:

Děkuji Doc. ThLic. Martinu Weisovi, ThD. za odborný dohled, za cenné rady, inspiraci a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	6
1 NÁBOŽENSKÉ A KULTURNÍ POHLEDY NA ŽENY	8
1.1 ANTIKA	9
1.2 ŽIDOVSTVÍ.....	11
1.3 KŘESŤANSTVÍ.....	12
1.4 ISLÁM	16
2 BĚŽNÝ ŽIVOT STŘEDOVĚKÝCH ŽEN	17
2.1 VENKOVANKY, MĚŠŤAČKY A ŠLECHTIČNY	17
2.1.1 <i>Hradní pani</i>	18
2.1.2 <i>Dcery královské a knížecí</i>	19
2.2 SVATBY, MAJETEK A DĚDICTVÍ	20
2.2.1 <i>Sňatky</i>	20
2.2.2 <i>Majetek</i>	21
2.2.3 <i>Dědictví</i>	22
2.3 VZDĚLÁVÁNÍ A POVOLÁNÍ	22
2.4 KLÁŠTERNÍ ŽIVOT	24
2.5 PROSTITUCE.....	25
3 CHARITA A SOCIÁLNÍ POMOC	28
3.1 SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ	30
3.1.1 <i>Anežčino narození a rodina</i>	30
3.1.2 <i>Anežčin život před vstupem do kláštera</i>	30
3.1.3 <i>Založení špitálu a řádu křížovníků s červenou hvězdou</i>	32
3.1.4 <i>Vstup do kláštera a život v něm</i>	32
3.1.5 <i>Řehole pražských klarisek</i>	33
3.1.6 <i>Láska k bližnímu</i>	35
3.1.7 <i>Anežčina smrt</i>	36
3.2 ZDISLAVA Z LEMBERKA.....	36
3.2.1 <i>Narození a život</i>	36
3.2.2 <i>Dobročinnost a milosrdenství</i>	37

3.2.3 <i>Zdislavina smrt</i>	38
5.2.4 <i>Zázraky uzdravování</i>	39
4 HUSITSKÉ ŽENY	40
4.1 HUSITSKÉ KRÁLOVNY	42
4.1.1 <i>Žofie Bavorská</i>	42
4.1.2 <i>Kunhuta ze Šternberka</i>	43
4.1.3 <i>Johana z Rožmitálu</i>	43
4.2 ŽENY V OKOLÍ MISTRA JANA HUSA.....	44
4.3 ŽENY BOJOVNICE.....	45
5 ŽENY UCTÍVANÉ I PROKLÍNANÉ	46
5.1 MELUZÍNA, MORGANA A OSTATNÍ VÍLY.....	46
5.1.1 <i>Velká Bohyně</i>	46
5.1.2 <i>Meluzína</i>	48
5.1.3 <i>Víla Morgana</i>	50
5.2 SVĚTICE NEBO ČARODĚJKA	51
5.2.1 <i>Čarodějnice</i>	51
5.2.2 <i>Jak poznat světici od čarodějnice</i>	53
5.2.3 <i>Léčitelky</i>	54
ZÁVĚR	56
SEZNAM LITERATURY	57
ABSTRAKT	60
ABSTRACT	61

ÚVOD

V současné době, kdy se ženy stále více prosazují v mnoha oblastech a dokáží být i úspěšnější než muži, je důležité, abychom nevěnovali pozornost jen naší budoucnosti, ale i minulosti, tedy dějinám ženy. Tyto dějiny však neexistují samostatně. Musíme se tedy zabývat dějinami celého lidstva, abychom získali představu o tom, jak ženy v minulosti žily a jaké zaujímaly místo ve společnosti.

Téma postavení ženy ve společnosti mě velice zajímá. Původně jsem svou práci chtěla psát o změnách v postavení žen v průběhu dějin od pravěku až po současnost. Pokud bych se však tomuto tématu věnovala opravdu poctivě, byla by práce příliš obsáhlá. Proto jsem se zaměřila pouze na středověk, který však díky svému velkému časovému rozpětí, od zániku Římského impéria v důsledku stěhování národů v roce 375 až po 15. století,¹ umožňuje dostatečně velký prostor pro bádání.

Žena během této doby prošla několika posty, které během pozdějších století opět střídavě nabývá a zase ztrácí. Byla jak poslušnou manželkou a dcerou, tak i vznešenou dámou opěvovanou rytířskou poezií. Byla ale i otrokyní i bojovnicí, služebnou i královnou, jeptiškou i prostitutkou, světící i čarodějnicí.

Pro české dějiny zaujala žena významné místo koncem středověku, během husitských válek. Ač nám jména většiny husitských žen zůstala utajena, navždy však zůstane v našich myslích jejich statečnost, s kterou bojovaly za svou víru.

Dalším významným mezníkem v historii žen, nejen českých, byly čarodějnické procesy. Ačkoli kruté hony na čarodějnice se uskutečnily až v novověku, jejich kořeny nacházíme již ve středověku. Ženy, které byly po staletí uctívány jako bohyně, byly ve středověku proměněny v čarodějnice, kterých se každý bál. Přesto zde ještě nedocházelo k onomu krutému pronásledování a upalování čarodějnic, které známe z literatury a filmů. To středověk přenechal nastupujícímu období rozumu – renesanci.

¹ Vymezení středověku není jednotné a v mnoha publikacích se liší. Jako počátek středověku se většinou uvádí zánik Římského impéria. Za konec středověku se nejčastěji udává objevení Ameriky, jindy vynález knihtisku či vystoupení reformátora Martina Luthera.

Středověk byl také obdobím charity a sociální péče. Tu provozovala hlavně církev a její instituce. Přesto se i zde našli laici, kteří se starali o své bližní a zakládali různé špitální řády. Mezi významné představitelky charity u nás patří sv. Anežka Česká a bl. Zdislava z Lemberka. Obě, ač jedna jako řeholnice a druhá jako manželka a matka, zasvětily svůj život péči o potřebné a trpící.

Určitě by na tomto místě stály za zmínku i další významné šlechtičny a panovnice, jako například sv. Ludmila, Eleonora Akvitánská, Izabela Kastilská, manželky Karla IV. a mnoho dalších. Zaměřila jsem se však na postavení ženy jako takové, s bližším zaměřením na české dějiny.

Středověká žena však pro nás stále z části zůstane zahalena tajemstvím, neboť dějiny vždy tvořili muži a pro ženy v nich určili pouze okrajové místo. I přesto je zkoumání postavení ženy ve středověké společnosti velmi zajímavé.

1 NÁBOŽENSKÉ A KULTURNÍ POHLEDY NA ŽENY

Bohyni matku muži uctívali, protože jim příroda naháněla strach. Postupně však z vládnoucí bohyně udělali manželku a družku mužského boha, který vládne smrtonosnými zbraněmi a nastolili tak patriarchát, nadvládu násilí, bezcitnosti a krutosti.²

Středověká společnost byla ovládána muži, kteří podřízenost ženy vydávali za boží vůli. Žena byla brána jako lživé a pokušitelské stvoření, pomahačka ďábla, zlo a stále hříšná Eva. „Eva je nesporně vůči Adamovi v podřízeném postavení. Tak to rozhodl Bůh. Muže stvořil k obrazu svému, ženu pak z nepatrné části mužova těla jako jeho otisk, či spíše odraz. Žena je tedy pouhým odrazem obrazu božího a odraz, jak známo, sám od sebe nejedná. Pouze muž může jednat. Žena je pasivní a její jednání se řídí jednáním jejího druha. Takový je původní řád. Žena jej narušila tím, že Adama podřídila své vůli. Bůh však zasáhl, odkázal ji na její místo a jako trest za její provinění zpřisnil její poddanost muži.“³

Svět mužů i žen byl rozdělen a oba tvořily vlastní společenství. Avšak v trojfunkčním schématu středověké společnosti pro ženu nebylo místo. Ženu definovalo její tělo, pohlaví a rodinné vztahy – byla panna, manželka nebo vdova.⁴

Nesmíme opomenout zmínit ani středověký prvek rytířství. Nemyslím onu rytířskou lyriku, která opěvovala krásu „nic nedělajících“ hradních dam. Muž při svém pasování do stavu rytířského musel složit přísahu, ve které slíboval ochraňovat slabé, tedy i ženy.

Ranný středověk poskytoval jen minimální podmínky pro účast žen ve veřejném životě. Kultura 11. století ženy opomíjí. V umění mají místo pouze jako mučednice, Panna Marie, někdy i nějaká královna či abatyše. Častěji se objevují jako hříšná pokušitelka Eva, odpovědná za mužovu zkázu. Tento obraz ženy ustupuje do pozadí s nástupem Mariánského kultu. Ve vrcholném středověku se ženy začínají objevovat ve veřejném a kulturním životě. Díky rytířské poezii se žena dostává do popředí zájmu. A přestože několik žen ve vysokém

² Srov. BEAUVOIROVÁ, S. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966.; EISLEROVÁ, R. *Číše a meč, agrese a láska aneb žena a muž v průběhu staletí*. Praha: NLN, 1995.

³ Srov. DUBY, G. *Vznešené paní z 12. století*. Díl 3. Brno: Atlantis, 1999. s. 49.

⁴ Srov. LE GOFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 11, 25.; KLAPISCH-ZUBEROVA, CH. Ženy a rodina. In: LE GOFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 241.; DINZELBACHER, P. *Svěťice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. s. 125.

postavení mělo značný vliv na politiku, stěží se dá o středověké ženě říci něco všeobecně platného.⁵

1.1 ANTIKA

V antickém Řecku existovala pověst o ženách, jejichž svět byl jiný. A ačkoli Řekové ctili velké bohyně na Olympu, stavěli jim chrámy a modlili se k nim, neměli rádi, když je ovládaly ženy, jako tomu bylo u Amazonek.

V řeckých dějinách existovaly ženy, které někteří považovali jen za vybájené, ale Řekové je považovali za součást svých dějin. Byly to Amazonky. Mnoho řeckých měst a chrámů spojovalo své počátky s Amazonkami, které byly považovány za kulturní národ, nikoli, jak se někdy uvádí, za divokou, zvrhlou tlupu. Aby Amazonky mohly lépe válčit, jezdit na koni po celém světě a ohánět se kopím, lukem a šípy, byly tyto bojovnice pomužštěny. Už jako děti si dávaly upalovat prsy a za války se musely zdržet styku s muži. Po splnění svých vojenských povinností se ale musely postarat o děti, aby jejich národ nevymřel. Jelikož ale Amazonky samy spravovaly svůj vlastní stát, nemohly být hospodyňkami podřízenými mužům. Pečovat o děti a vykonávat domácí práce zde bylo úkolem mužů. *„U Amazonek bylo tedy všechno opačně než v triviální skutečnosti. Byly lidskými bytostmi, ale tvořily jinou sociální pospolitost. Řekové neviděli ve státě Amazonek ideál, nepovažovali ho za stát budoucnosti, ale ani za něco odstrašujícího. Viděli v něm experiment: co by se stalo, kdyby ženy vykonávaly práci mužů a naopak? Bylo by tomu prostě jako u Amazonek.“*⁶

Vojenští politikové ve Spartě se těmito bojovnými ženami nechali inspirovat. Nezdurazňovali rozdíly mezi pohlavími jako v ostatních zemích, ale naopak je redukovali a již od mládí rozvíjeli tělesné schopnosti žen, aby v případě potřeby mohly ženy muže v boji zastoupit. Vojsko však zůstalo mužským vojskem a ženám zůstalo místo bojovníkovi milenky a válečné kořisti po vítězné bitvě.⁷

V autoritářských režimech, jako byla Sparta, si ale ženy své vážné postavení zachovaly. Oproti tomu v demokratických Aténách byly ženy vyloučeny z veřejného života a politika se

⁵ Srov. DUBY, G. *Věk katedrál*. Praha : Argo, 2002. s. 45.; BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 49, 50.; MIKULKA, J. *Anežka Přemyslovna*. In: Slovo k historii. Praha: Melantrich, roč. 1988, č. 13. s. 5.

⁶ MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 30 – 31.

stala výhradně záležitostí mužů. Ačkoli se muži o své manželky nezajímali a byli k nim lhostejní, neměla aténská žena podřízené postavení. Přestože žila v ústraní, nežila v naprosté izolaci. Zákazy, které jsou nám známy, svědčí o tom, že tvořily spíše výjimku, neboť musely být zapsány.⁸

„Ve svém celku se řecké emancipační hnutí, směřující ke zrovnoprávnění ženy, zastavilo v půli cesty. Na zákonodárství se nic podstatného nezměnilo. Ženy neměly ani nadále volební právo a nemohly zastávat veřejné funkce. Manželství se sice ještě více uvolnilo, ale pokud existovalo, vládl v něm muž. Manžel mohl i nadále vyhnat legitimní manželku, kdykoli se mu zlíbilo, otec mohl i nadále prodat do otroctví svobodnou dceru, která se nechala svést. I když se tohoto práva jistě příliš často nevyužívalo, bylo přece jen znamením, že si v občanských kruzích pořád ještě na panenství zakládali. A tak se stalo, že boj o osvobození ženy z pout starého rodinného práva nevyhrál manžel či otec, nýbrž hetéra. Sex zvítězil nad rodinou.“⁹

Římská žena se měla o něco lépe než žena v Řecku. Původní moc muže na zabití či prodání manželky, byla omezena pouze na případ přistižení při cizoložství. I to však bylo za císařství zrušeno, hlavně z hospodářských důvodů. Tím, že už žena nemusela pracovat na polích a pastvinách a starala se jen o dům, klesla její hospodářská hodnota. Manžel už neplatil za ženu svému tchánovi, ale naopak požadoval od tchána věno, protože ženu musel živit. Žena získala určitou samostatnost. Pokud bylo manželství neudržitelné mohli se manželé rozejít. Dokonce i žena mohla požádat o rozvod manželství, pokud k tomu měla pádné důvody. Najít důvody k rozvodu ale bylo stále snazší. Nejdříve stačila manželova dlouhodobá nepřítomnost ve válce, pak už stačilo pouhé povolání manžela do vojska a nakonec se mohlo manželství rozvést po prostém prohlášení jednoho z manželů. K rozvodu manželství ale mohlo dojít i z důvodu bezdětnosti. Muž, ale stejně tak i žena, měli právo požádat o rozvod kvůli neplodnosti svého partnera, aby mohli uzavřít nové manželství, ve kterém budou mít své vlastní potomky.¹⁰

Rodina byla v Římě právní institucí a její soudržnost nespočívala na matce nýbrž na otci. Nekládl se důraz na to, aby děti vychovávala matka. Děti mohly vyrůstat bez matky nikoli bez otce. Proto muž, chtěl-li se stát otcem, nepotřeboval ženu. Byla mu umožněna adopce. Kdežto ženám se právo adoptovat děti upíralo. Chtěla-li se tedy žena stát matkou, potřebovala k tomu

⁷ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 32.

⁸ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 30.

⁹ MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 40.

¹⁰ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 48.

manžela. Díky možnosti adopce už manželka v Římě nebyla tak důležitá, a proto její postavení vůči muži spočívalo na tom, zda mu působila sexuální potěšení. Z tohoto důvodu byla v Římě trpěna prostituce, vlastně na ochranu manželství. Neuspokojený manžel neměl hledat potěšení u jiných vdaných žen, ale jen u prostitutek. S tímto uspořádáním souhlasili i takoví moralisté jako byl Cicero, Cato nebo Seneca.¹¹

A jak slavní antičtí myslitelé a filozofové pohlíželi na ženu jako takovou? Žena byla považována za největší zlo, princip zla, který vyvolal chaos a tmu, byla defektní a nehotová, a bez ní by muži mohli rozmlouvat s bohy.¹²

Někdy však měli i shovívavější názory. Platón chtěl vztah mezi mužem a ženou založit na naprosté rovnoprávnosti. Žádal o zákaz cizoložství dokonce i s prostitutkami. Když však s tímto názorem neuspěl, chtěl, aby v jeho státě budoucnosti panovala volná láska s úplnou rovnoprávností mužů a žen. I Aristoteles přišel s velmi pokrokovou myšlenkou, přestože se v ní dopustil mnoha omylů. Jako první ukázal, že žena není jen nádobou na mužovo semeno, která odnáší jeho dítě, ale že dává dítěti i něco ze sebe, že je s ní dítě v biologickém smyslu příbuzné.¹³

1.2 ŽIDOVSTVÍ

V zemích bible vychází vzájemný vztah partnerů ze Starého zákona. Eva byla stvořena z Adamova žebra jako jeho doplněk. Z toho plynulo, že dominantní postavení měl mít muž a jeho potomci. Žena nebyla chápána jako svobodná a nezávislá lidská bytost, ale jako soukromé vlastnictví mužů, nejprve otců, pak svých manželů. Hlava rodiny mohla ženou a dětmi disponovat téměř neomezeně.¹⁴

Co se týče manželství, to sloužilo hlavně k rozmnožování a pokud tento úkol neplnilo mohlo být zrušeno. V otázce zrušení manželství existovaly v rabinátu dva směry. „*První podporoval rabína Šammaje, který chtěl připustit rozvod jen po prokázáném cizoložství. Druhý, konzervativnější, se odvolával na rabína Hillela a hájil platné mojžišské rozvodové*

¹¹ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 51.

¹² Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*. Svitavy: Trinitas, 1998.

¹³ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 38 – 39.

¹⁴ Srov. EISLEROVÁ, R. *Číše a meč, agrese a láska aneb žena a muž v průběhu staletí*. Praha: NLN, 1995.; KANDERT, J. *Žena v jiných kulturních perspektívách*. Sociologický časopis, 1995, roč. 31, č. 1.; MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992.

právo. Oproti starému právu abrahámské epochy, jež se podobalo právu babylónskému, Mojžišovy zákony postavení ženy opravdu zlepšily. Muž už nemohl ženu prostě vyhnat. Žena musela dostat rozvodový doklad, který jí dával právo na nový sňatek. Avšak za Kristových časů se toto právo příliš nedodržovalo. Manžel, který se chtěl zbavit své ženy, mohl rozvodový dopis sepsat sám a nemusel ho dát ověřit a uznat úřadem. Rozvod byl tedy v Palestině ještě snazší než po augustovské právní reformě v Římě. Ženy, které se nemohly vrátit k rodičům, se ocitaly ve velmi těžké situaci.¹⁵

1.3 KŘESŤANSTVÍ

Křesťanství ženě přineslo určité uvolnění a snahu o zrovnoprávnění jejího postavení s mužem. Nařízením jednoženství, dávalo ženě výsadní právo na muže a činilo ji paní rodinného krbu. Nerozlučitelností manželství ji postavilo do zdánlivě vzájemné rovnosti s mužem. Zákaz rozvodů ženám přinesl určité sociální zajištění, když je manžel bez jejich viny nemohl vyhnat z domu, čímž by zůstaly bez střechy nad hlavou. Tento pocit bezpečí však byla jediná výhoda, kterou křesťanství ženě přineslo. Právní nerovnost mezi pohlavími zůstala stejná.¹⁶

Oproti postavení, které měla žena v Řecku či v Římě bylo postavení, které ženě přineslo křesťanství v určitém směru krokem zpět. Rovnoprávnost neexistovala dokonce ani uvnitř církve. Přestože ve většině ostatních zemích v Asii, v Egyptě, v Řecku i v Římě zastávaly ženy vysoké kněžské funkce, křesťanství jí to zakazovalo. To ukazuje, že žena muži nebyla rovná. Dokonce i v manželství nebyla žena rovna manželovi, ale naopak mu musela být podřízena. „*Tak dalekosáhlý a všeobecný příkaz podřízenosti neexistoval ani v Řecku.*“¹⁷

Naopak krokem vpřed a největším přínosem křesťanství pro ženu byl boj proti otroctví. Žena už nebyla otrokyně, která neměla žádná práva a mohla být svým pánem kdykoli prodána, tak jako v antice. Křesťanská žena tedy byla svobodná.

Církev většinou měla k ženám nepřátelský a pohrdavý vztah. Z toho vycházel i negativní vztah k ženské religionizitě. Ani příklady statečných mučednic či kacířek, které pro své

¹⁵ MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 62.

¹⁶ Srov. PernoúDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 137.; MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 65 – 66.; STLOUKAL, K. *Žena v českých dějinách*. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 9.

přesvědčení šly vstříc mučení a smrti, nezměnily církevní pohled na ženu. Ženy byly slabé, nestálé, nedokázaly vytrvat ve svém přesvědčení a nedokázaly udržovat kázeň. Takovýto rušivý prvek si církev ve svém středu nepřála. Na čtvrtém lateránském koncilu 1215 zakázala církev zakládání nových společenství. „*Tak sama církev postrčila bezpočet duchovně hladovějících žen na nebezpečnou cestu kacířství a na hořící hranice.*“¹⁸

A jaký tedy měla na ženy pohled církev a významní církevní otcové? Žena ztratila své vysoké postavení a ocitla se společensky hluboko pod mužem, přestože křesťanství původně mělo ženu osvobodit.¹⁹

Velké úctě církevních otců se mohly těšit pouze ctnostné panny. Panenství bylo po celý středověk nejvyšší hodnotou ženy. K ženám žijícím světským životem byli církevní otcové nesmlouvaví.²⁰

Božena Kopičková ve své práci uvádí, jaké názory měli na ženy středověcí církevní otcové: „*Sv. Ambrož (340 – 397) byl přesvědčen, že Bůh stvořil ženu především k přivádění potomků na svět. Tvrdil, že pro muže je žena dobrou oporou, ale nižšího řádu, protože se ve své slabosti nechala jako první svést ke hříchu a strhla do něj i muže. A věřil, že v ženě má počátek zlo a skrze ni počala lež. Sv. Jeroným (342 – 420) viděl ženu jako trpčí než smrt a jako past do níž se nechá hříšník chytit. Je pro něho počátkem všeho zla, skrze které přišla na svět smrt. Byl přesvědčen, že manželství je hříchem jen o stupeň lehčím než smilstvo. Sv. Augustin (354 - 430) došel k názoru, že podřízení ženy je v řádu věcí, neboť muž je řízen božskou moudrostí, ona pak mužem. Věřil, že manžela jako pána nedala ženě příroda, ale vina v důsledku jejího hříchu*“²¹

Ač se nám z dnešního pohledu může zdát, že církev pohlížela na ženu pouze negativně, našli se i tací, kteří na ženy pohlíželi přece jenom vlídněji.

Podle Kopičkové se vyskytovaly i kladné názory na ženu: *Papež Řehoř Veliký (540 – 604) začal shlížet na ženy vlídnějším pohledem. Vysoko hodnotil křesťanskou matku, jejímž*

¹⁷ MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 66.

¹⁸ UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 22.

¹⁹ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 129.

²⁰ Srov. KOPIČKOVÁ, B. Žena evropského středověku v zajetí své doby. In: LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji*. Praha: Karolinum, 2002. s. 14.

*předobrazem je Panna Maria. Chválil manželství, požadované pro udržení a rozmnožení lidského rodu. Sv. Isidor Sevillský (asi 560/1 – 636) chtěl jako biskup – pastýř ochraňovat slabší ve stádě, tj. ženy. Připomínal povinnosti muže vůči ženě: musí ji být příkladem a nevyžadovat od ní ctnosti, které sám postrádá. Podřízenost ženy spojená s poslušností musí být svobodnou službou, která je naplněná láskou.*²²

V 11. století se pak objevila myšlenka Nové Evy. Nová Eva, tedy Panna Marie přišla na svět, aby odčinila zlo, které spáchala hříšná Eva. Mariin syn Ježíš pak vykoupil svou smrtí lidstvo z prvotního hříchu. Jako jeden z prvních, kdo rozvíjeli toto téma byl sv. **Anselm z Canterbury** (1033 – 1109). S touto myšlenkou se ztotožňuje i **Petr Abelárd** (1079 – 1142) a mistr **Robert Melun** (1100 – 1167). V souvislosti s Novou Evou se ve středověku začal rozvíjet Mariánský kult.²³

Významný český historik orientující se na středověk, Zdeněk Kalista věnoval pozornost i mariánskému kultu. *„Maria je nejen předmětem náboženské úcty, kterou ji obklopuje nastupující gotika, ale i neviditelným a nepozorovaným povzbuzením emancipačního procesu: onoho zrození nové ženy, která už nebude do té míry podléhat animálním zaujetím jako žena barbarských bojovníků dob starších a která bude nositelkou duchových hodnot – především těch, které vyznačovaly nesmírného syna Mariina. Být Marií – alespoň poněkud, alespoň kusem svého vnitřního života i života vnějšího – být Marií, připodobnit se jí, vzít na sebe ony rysy, které znamenají osvobození od dosavadní poddanosti muži a vůbec tělesnému životu, tak zotročujícímu – stává se do jisté míry programem této nové „gotické“ ženy. Je to ctižádost jistě vysoko se pnoucí, ale bude-li splněna alespoň z části, tj. vezme-li na sebe žena této doby aspoň poněkud rysy, jež s úctou pozoruje v duchové tváři Mariině, není pochyby, že i ona se z ženy poddané muži stane paní: předmětem nejen mužova chťiče, ale i předmětem jeho úcty, pobídkou jeho rytířskosti, jež dovede ve službách své paní podstoupit věci nejrozličnější a začasť velmi namáhavé – tak jako královna andělů, královna proroků, královna všech svatých, královna mučedníků, královna vyznavačů. Jsme na počátku procesu, který měl dát ženě takové postavení ve společnosti, jaké jí nedovedla dát žádná z pozdějších dob (ani dnešní*

²¹ KOPIČKOVÁ, B. Žena evropského středověku v zasetí své doby. In: LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji*. Praha: Karolinum, 2002. s. 14 – 15.

²² KOPIČKOVÁ, B. Žena evropského středověku v zasetí své doby. In: LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji*. Praha: Karolinum, 2002. s. 14 – 15.

²³ Srov. KOPIČKOVÁ, B. Žena evropského středověku v zasetí své doby. In: LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji*. Praha: Karolinum, 2002. s. 15 - 17.

údobí ženské rovnoprávnosti nevyjímaje) – aniž přitom porušil ono přirozené poslání, jež ženě vykázal řád přírody.“²⁴

Ve prospěch žen se ve 12. století vyslovoval i filozof, teolog a mystik **Hugo ze Svatého Viktora** (1096 – 1141). Podle něj měla být žena mužovou společnicí a družkou a manželství mělo být založeno na dobrovolné a vzájemné lásce. Zároveň s **Petrem Lombardským** (1110 – 1164) však popírá ženskou inteligenci svým názorem, že ďábel si Evu vybral proto, že má menší rozum než muž. Nepopírají ale, že podíl na dědičném hříchu měl i Adam, který Evu nekáral a schvaloval její hříšné jednání.²⁵

Ve 13. století učenci navázali na protižensky orientované církevní myslitele. Byli to hlavně dominikáni **Albert Veliký** (1193 nebo 1206/12 – 1280) a jeho žák **Tomáš Akvinský** (kol. 1225 – 1274). Na člověka se soustředili pouze jako na muže a ženy brali v potaz pouze v kontextu rodiny. Dokonce zpochybňovali i ženskou roli při plození potomstva, se kterou přišel Aristoteles. Podle Akvinského může sperma produkovat pouze muž, čímž dává vzniknout mužským potomkům. Pouze pokud je sperma defektní nebo má žena špatné složení krve, vznikne dcera. Žena je tedy podle něj nedokonalý a nepodařený muž.²⁶

Mniši pak považovali ženy za zdroj veškerého zla. Byly trpěny jen jako rodičky. Jinak byly pramenem všech hříchů, dráždící muže. „*Byly smyslné a marnivé, nestálé a hloupé.*“ Láska mezi mužem a ženou byla mnichy zatracována, byla pro ně zvířecím pudem spojeným s nevázanou sexualitou. Žena byla odrazem smrti a hříchu a muž byl obětí jejího chtíče.²⁷

Křesťanství tedy ženě nepřineslo onu slibovanou rovnost s mužem, ale naopak jí utlačovalo a pošlapávalo její sebevědomí. Myšlenka Ježíše, který v ženě viděl sobě rovného, byla odsunuta do pozadí.

²⁴ KALISTA, Z. *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*. Praha: Zvon, 1991. s. 113 – 114.

²⁵ Srov. KOPIČKOVÁ, B. Žena evropského středověku v zajetí své doby. In: LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji*. Praha: Karolinum, 2002. s. 16.

²⁶ Srov. KOPIČKOVÁ, B. Žena evropského středověku v zajetí své doby. In: LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji*. Praha: Karolinum, 2002. s. 17.; BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 129.

²⁷ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 389.

1.4 ISLÁM

V náboženských povinnostech islám zrovnoprávnil ženu s mužem. Muž a žena jsou si vzájemně souzeni ode dne stvoření a Bůh mezi nimi nedělá žádné rozdíly.²⁸

Tím, že se Mohamed snažil zlepšit sociální postavení žen, staly se ženy prorokovými nejhodlivějšími stoupenci. Mohamed vydal detailní manželské předpisy týkající se rozvodů, věna a uzavírání sňatků. Skutečnou sociální politiku vytvořil svými předpisy na ochranu těhotných, šestinedělek a kojenců. Přesto však Mohamed nebyl příliš radikální ve svém osvobození ženy. I nadále žena zůstala muži podřízena, musela ho poslouchat a byla nižší bytostí než on. Pokud byla žena neposlušná, měla být potrestána napomenutím a opuštěním lože. Muž měl právo vzpurnou ženu i zbít. Když se pak žena muži podrobila, měl jí odpustit a na vše zapomenout. V případě, že hrozil rozpad manželství, měl se sejít soud složený z mužových a ženiných příbuzných, konečné rozhodnutí ale stejně vynesl manžel. Právo dát se rozvést však příslušelo pouze muži, ženě nikoli. Pro ženu platily tresty a zákony se vši jejich tvrdostí.²⁹

Mohamed také vydal nový zákon o cizoložství. Ženu a jejího milence už nečekal trest smrti, ale „jen“ vymrskání – sto ran pro každého. Pokud však někdo obvinil ženu z cizoložství a neměl na to čtyři svědky, čekalo vymrskání osmdesáti ranami jeho.³⁰

V předislámské společnosti Arabové uznávali mnohoženství s neomezeným počtem manželek. To se eliminovalo po nástupu islámu pouze na čtyři manželky ve stejnou dobu. Tyto manželky mají ze zákona rovnocenná práva. Islám klade důraz na dobré soužití mezi manželi a dobré chování se k manželce. Zakazuje použití jakéhokoli druhu násilí a hrubosti vůči manželce a také zakazuje jakoukoli formu sňatku, která by snižovala ženinu důstojnost a lidskou hodnotu. Žena v islámu totiž není hodnocená jako méněcenná a nezpůsobilá.³¹

Pro uzavření manželství není stanovena žádná věková hranice. Je však potřeba souhlas ženicha i nevěsty, a proto by oba měli dosahovat stavu tělesné i duševní zralosti a vyspělosti. Při uzavření manželské smlouvy ženich poskytuje ženě jako povinný dar věno, které se stává

²⁸ Srov. AL-SBENATY, A. *Manželstvo v islame*. Bratislava: Alja s. r. o., 1998. s. 10.

²⁹ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 76 – 77.

³⁰ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 74, 76.

³¹ Srov. AL-SBENATY, A. *Manželstvo v islame*. Bratislava: Alja s. r. o., 1998. s. 11, 21.

vylučným vlastnictvím manželky, se kterým může žena svobodně nakládat. Za věno žena nemusí manželovi nic poskytovat na oplátku.³²

Pokud jde o osobní majetek, přiznávaly islámské země ženám větší míru nezávislosti. Povinnost hmotného zabezpečení ležela výhradně na manželovi a žena nemusí ze svého majetku na domácnost přispívat pokud sama nechce. Po dobu manželství zůstává majetek manželů oddělený. Manželka mohla svůj majetek sama spravovat a po rozvodu měla právo si ponechat věno, které dostala při uzavření sňatku.³³

Co se týče polygamie byla výsadním právem mužů. Žena nesmí mít víc než jednoho muže. Přestože muž může mít čtyři manželky a projevovat svou přízeň libovolnému počtu žen, manželka je svému muži povinná absolutní věrností. Prosazení tohoto sexuálního znevýhodnění ženy bylo možné pouze za pomoci násilí. Žena byla zavírána v domě a mimo dům byla zahalována do hustých závojų, aby byla ukrytá před zraky ostatních mužů. Jak izolace v domě, tak ukrytí za závojem jsou velmi staré metody, které však nemají žádné mystické vysvětlení. Dostatečně vysvětlujícím důvodem je mužská žárlivost a snaha učinit tak ženu „neviditelnou“. *„Přestože se izolace v domě a zahalení mimo dům staly díky Koránu náboženským předpisem, nemají vlastně náboženský charakter. Nesouvisejí nijak se základní myšlenkou islámu a s kultem. Jsou to sexuální opatření, která zdánlivě chrání ženy před neuctivými pohledy, ale ve skutečnosti ochraňují manželskou věrnost, to znamená sexuální vlastnictví muže.“³⁴*

2 BĚŽNÝ ŽIVOT STŘEDOVĚKÝCH ŽEN

2.1 VENKOVANKY, MĚŠŤAČKY A ŠLECHTIČNY

Ženy všech stavů byly po celý den zaměstnány domácími záležitostmi. Zatímco muž, živitel, pracoval venku na hromadění jmění, žena byla zaměstnána uvnitř domu. Každé ráno ženy začínalo tím, že vyklepávala pokrývky a vymetala slámu či trávu nastlanou z předešlého dne. Potom musela rozdělat oheň v krbu z uhlíků, které tam zůstaly od večera. Také musela nanosít vodu ze studny, ať už z vlastní nebo z obecní. Žena také musela hospodařit se zásobami a dohlížet na to, aby byly používány uvážlivě a příliš se s nimi neplývalo, a

³² Srov. AL-SBENATY, A. *Manželstvo v islame*. Bratislava: Alja s. r. o., 1998. s. 49 – 50.

³³ Srov. AL-SBENATY, A. *Manželstvo v islame*. Bratislava: Alja s. r. o., 1998. s. 28.

přípravit z nich chutné jídlo. Dále se žena musela postarat o děti, kterým poskytovala výchovu, v které jim šla příkladem svou zbožností a poslušností manžela. Pokud si to rodina mohla dovolit, součástí domácnosti tvořilo i služebnictvo, na které žena také musela dohlížet. Když pak večer přišel manžel po celodenní námaze domů, očekával klid u rodinného krbu, teplou lázeň, prostřený stůl a rozestlanou postel. Dobrá žena tedy musela být chytrá, poslušná a mírná. Sloužila svému muži jako hospodyně, služebná, uklízečka, kuchařka, vychovatelka dětí, dozorkyně personálu, ale hlavně jako sexuální objekt. Těhotenství pak ženě do čtyřiceti let zabíralo téměř polovinu života.³⁵

Mimo všechny výše zmíněné povinnosti ženy řemeslníků pracovaly v manželově dílně, kterou často po jeho smrti i samy vedly. Také venkovanky mimo domácnosti ještě těžce pracovaly na poli. Ženy se často nadřely víc než muž, a přesto se s nimi zacházelo jako se služebnou. V domě ale měly velkou autoritu a byly respektovány, protože byly pro muže nezbytné.³⁶

Ve volných chvílích byly navíc ženy a dívky zaměstnávány prací s jehlou či vřetenem. Tato práce je měla upoutat na místo a zaměstnat mysl před myšlenkami ohrožujícími jejich čest. Čím vznešenějšího rodu žena byla, tím méně měla času na zábavu a byla zaměstnávána jemnými výšivkami na oltářní ubrusy. Touto prací si měly zkrátit pobyt v očištění. V chudších rodinách si dívky šitím a vyšíváním mohly přivydělat, aby se neocitly v bídě. Hlavním cílem ručních prací však bylo zaměstnat ženy nekonečnými činnostmi, aby ani nepomyslely na nic nevhodného.³⁷

2.1.1 Hradní paní

Ve středověku v podstatě neexistovala žena, která by nepracovala. To se týkalo i hradní paní. Stejně tak jako „obyčejné“ ženy i úkolem hradní paní především bylo vést domácnost. Do domácnosti hradní paní ale mimo manžela, děti a služebných patřilo ještě mnoho dalších lidí jako byli vzdálení příbuzní, kněží, vojáci a mnoho chráněnců. Ty všechny musela hradní

³⁴ MORUS, *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 80.

³⁵ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch. Ženy a rodina. In: LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 253, 258 – 259.; BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 129.; PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 76.

³⁶ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch. Ženy a rodina. In: LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 260.; BEAUVOIROVÁ, S. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966.

³⁷ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch. Ženy a rodina. In: LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 260.

paní živit a šatit. Při svých činnostech ale měla vždy k ruce mladé urozené dívky, které se tak připravovaly na své budoucí „povolání“ hradní paní.³⁸

Domácnost byla v podstatě soběstačná, protože skoro všechno se vyrábělo přímo tam. Musely se ale kupovat všechny kovové předměty a panské šaty. Proto musela být hradní paní obratná v peněžních záležitostech, aby jí zbyly peníze na platy fojta, vyššího služebnictva a společnic, ale také na pravidelné dary a na almužny, které byly určitou formou sociální péče.³⁹

Pokud nebyl manžel přítomen, starala se hradní paní i o jeho záležitosti. Proto musela znát zákony, aby mohla vynášet soudy nad poddanými. Musela se vyznat v zemědělství, aby mohla dohlížet na fojta. A mimo to se musela, alespoň trochu, vyznat i ve válečnictví, aby v případě napadení mohla bránit hrad.⁴⁰

Postavení hradní paní se ale ke konci středověku začalo měnit. O hospodářství, už ne hradu, ale paláce se začal starat fojt či hospodyně a ze schopné hradní paní se stala manželova ozdoba. Jejím úkolem bylo „jen“ rodit děti a vést společenský život. Její život se tím sice stal snadnější, ale zároveň nad ním ztrácí skutečnou moc a stává se loutkou v rukou svého manžela. Ten ji pak může kdykoli vyměnit za jinou loutku, protože mimo rození dětí se od ní nevyžadují žádné znalosti a dovednosti.⁴¹

2.1.2 Dcery královské a knížecí

Ačkoli by se nám mohlo zdát, že princezny měly pohádkový život, nebyla to tak úplně pravda. Začínalo to už jejich narozením. Každý panovník očekával narození mužského pokračovatele rodu, a i když už nějakého syna měl, nebyl z narození dcery příliš nadšen. Synů nebylo nikdy dost. Podobně narození královské dcery vnímali i poddaní. Nejenom, že je kvůli jejímu věnu čekaly mimořádné daně, ale pokud by se nenarodil právoplatný následník, byla by země zmítána boji o moc.⁴²

Již v útlém věku pak byla malá princezna dána na vychování do kláštera, kde žila zpravidla do doby než jí královský otec zasnoubil s vhodným ženichem. Poté byla poslána na výchovu k nějakému zahraničnímu dvoru, aby si osvojila mravy a zvyky země svého nastávajícího

³⁸ Srov. UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 47.

³⁹ Srov. UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 47.

⁴⁰ Srov. UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 47.

⁴¹ Srov. UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 47 – 48.

manžela. Se svým nastávajícím chotěm se však často nesečkala až do svatby. Proto nebylo divu, že manželé spolu často žili pouze z povinnosti a nic k sobě necítili. Princezniným hlavním úkolem po svatbě bylo, dát zemi legitimního následníka trůnu. I po narození dítěte však nebyl princeznin život nijak radostný. O děťátko se staraly kojné, chůvy a vychovatelé. Dcery pak, stejně jako ona, byly v brzkém věku poslány na výchovu do kláštera, a pak provdány do vzdálených zemí. Náplní dne pak pro mladou panovnici byly dvorské povinnosti a účast na církevních obřadech a modlitbách.⁴³

Život královské či knížecí dcery tak byl v podstatě chudý, hlavně, co se citové stránky týče. Od rodičů byla odloučena v raném dětství, manžela v podstatě neznala a k dětem málokdy měla čas citově přilnout. Nebylo jí tedy co závidět. Její pohádkový život byl vlastně strašně smutný.

2.2 SVATBY, MAJETEK A DĚDICTVÍ

2.2.1 Sňatky

Mezi svazky uzavíranými mezi příslušníky aristokracie je nejdůležitější žena. Pro manžela je sňatek často příležitostí ke společenskému vzestupu, avšak žena tím své postavení ztrácí a na společenském žebříčku klesá. Manželství se většinou uzavírala ze třech hlavních důvodů: pro věno, které dívka přinese manželovy; pro společenský vzestup, který manžel získá s dívkou z výše postavené rodiny; a pro ukončení sporů či mír mezi znepřátelenými stranami. Dívka se tak vlastně stává jakýmsi obchodním artiklem, a ať už je z poddanských nebo šlechtických rodin, bývá provdána za toho muže, který se zdá jako nejvhodnější jejímu otci. Dívka tedy musí potlačit svá přání a vdát se za toho, koho jí vybrala hlava rodiny (otec, bratr či poručník). Proto od konce 11. století církve prosazuje, aby se sňatkem souhlasili oba snoubenci svobodnou volbou a bez nátlaku rodiny. Tímto revolučním krokem se ženino postavení pozdvihlo na roveň muže, alespoň při uzavírání manželství. K tomu, aby se tento krok vžil, a manželství bylo zakládáno bez nátlaku a na základě svobodného rozhodnutí snoubenců, ale bylo zapotřebí ještě celá staletí. Muži už si sice ženy nepřivlastňovali násilím,

⁴² Srov. MIKULKA, J. *Anežka Přemyslovna*. In: Slovo k historii. Praha: Melantrich, 1988, Č 13. S. 1 – 2.

⁴³ Srov. MIKULKA, J. *Anežka Přemyslovna*. In: Slovo k historii. Praha: Melantrich, 1988, Č 13. S. 2 – 3.

jako v dřívějších dobách. Často však docházelo k únosům žen, aby obě rodiny se sňatkem souhlasily.⁴⁴

Ve vztahu k manželství zaujímal církev ambivalentní stanovisko. Církev sice výše hodnotila panenství, ale přijímala i nedokonalý stav manželství kvůli potřebě rozmnožovat lidský rod. Církevní sňatek však ve středověku nebyl běžný. Stačilo, aby si snoubenci před svědky dali závazný slib a před kněze už ani nepředstupovali. To se církev snažila zvrátit a trvala na uzavírání manželství před knězem.⁴⁵

Co se manželství týče rozdílný je ve středověku věk, kdy muži a ženy sňatek uzavírají. V nižších sociálních vrstvách dochází k uzavření manželství velice brzo. Chlapci se směli ženit už ve čtrnácti letech a dívky ve dvanácti letech. Ve vyšších vrstvách, pomineme-li politické dětské svatby, uzavírali muži sňatek ve věku kolem třiceti let. Oproti tomu ženy se vdávaly velmi mladé, čímž manžele od sebe dělilo často i více než deset let.⁴⁶

2.2.2 Majetek

Přestože se žena ve středověku zdála být ekonomicky závislá na manželovy, který spravoval její majetek, nebylo tomu tak. Finanční zájmy ženy byly dobře chráněny. Ženin majetek byl nezcizitelný, přestože ho spravoval její manžel a měl z něj užitek. Stejně tak měla žena podíl na majetku, který s manželem společně nabyli.⁴⁷

Ženiny schopnosti v oblasti hospodaření s majetkem ale byly většinou nevyužité. To se však mohlo změnit v případě manželovi dlouhodobé nepřítomnosti nebo pokud zešílel. Takovýchto případů bylo ve středověku (na rozdíl od pozdějších dob) mnoho ve všech společenských vrstvách, dokonce i na královských dvorech.⁴⁸

Po manželově smrti získává žena polovinu, někde třetinu z manželova majetku. Muži důvěřují svým manželkám ve schopnosti spravovat domácnost o po své smrti jim mimo

⁴⁴ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch. Ženy a rodina. In: LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 247 – 248.; LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 26.; BREUERS, D. *Na hradech, v kláštěrech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 128 – 129.

⁴⁵ Srov. ČORNEJ, P. *Velké dějiny zemí Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 400 – 401.

⁴⁶ Srov. LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 26.; BREUERS, D. *Na hradech, v kláštěrech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 128.

⁴⁷ Srov. PERNOUDOVA, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 152.

majetku svěřují v opatrovnictví i nezletilé děti, na rozdíl od předchozích období, kdy je svěřovali mužským příbuzným.⁴⁹

Koncem středověku se však situace obrátila. Ženino ekonomické postavení se zhoršilo a omezovala se její možnost disponovat s vlastním majetkem.⁵⁰

2.2.3 Dědictví

Podle práva vycházejícího z pohanských obyčejů byla žena vyloučena z dědického práva půdy. V sálském právu se však tento trend začal postupně měnit. Nejlepší právní postavení měla žena tam, kde se prosazovalo římské právo. Ve vrcholném středověku se začalo bránit dědické právo žen, oproti mužským dědicům z vedlejší linie. Dědické právo ženy bylo definitivně potvrzeno a ženy mohly po manželovy dědit veškerý majetek. Svá dědická práva uplatňovaly ženy jakožto dcery a jakožto matky je bránily pro své děti. Ženy se tedy ve středověku staly nedílnou součástí dědického práva, z kterého už neměly být vyloučeny.⁵¹

2.3 VZDĚLÁVÁNÍ A POVOLÁNÍ

Jak se dalo ve středověku získat vzdělání? Prostí lidé měli vzdělání předávané kázáními, písněmi a vyprávěními za dlouhých zimních večerů. Chlapci i dívky z vysoce postavených rodin mívali své vychovatele. Mnohem častěji se ale o vzdělání malých chlapců, ale hlavně dívek staraly ženské kláštery. Pro dívky jak z vyšších či nižších společenských vrstev se klášter stal jediným místem, kde mohly získat vzdělání. Po odchodu z kláštera dívky uměly řecky a latinsky, číst a psát, ale i zpívat, hrát na hudební nástroje a vyšívát.⁵²

Při kláštorech později začaly být zakládány školy, které byly často podporovány šlechtou např. „*Klášter Notre-Dame de Rouceray v Anjou dostával od roku 1116 od hraběte z Anjou dotaci, z níž mohlo být v konventu ubytováno, živeno a vychovááno třináct chudých dětí*

⁴⁸ Srov. OTIS-COUR, L. *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 36.

⁴⁹ Srov. OTIS-COUR, L. *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 38.

⁵⁰ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch. *Ženy a rodina*. In: LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 246.

⁵¹ Srov. OTIS-COUR, L. *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 26.

⁵² Srov. PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 58 – 61.

z jeho hrabství nebo z hrabství Maine. Tyto děti měly chodit buď do konventní školy nebo do některé ze škol v Angers. „V roce 1403 biskup Simon de Bucy zdůrazňoval svým farářům a kaplanům, že mají pečlivě dbát o to, aby rodiče posílali své děti, a to obojího pohlaví, do městských škol; navíc je povzbuzoval ke zřizování škol, pokud ještě žádná ve farnosti nebyla. Existovaly ale i školy vedené laiky.“⁵³

Číst a psát se měli učit jak chlapci, tak i dívky. Obě pohlaví mohla chodit do školy. Teprve později se začala klást otázka, zda je vzdělání vhodné i pro dívky. Jak se stále víc začaly uplatňovat univerzity, tak se i vzdělání stále více začalo stávat výsadou mužů.⁵⁴

Se vzděláním, stejně jako dnes, úzce souvisela povolání, která žena mohla vykonávat. Jak už jsme se dočetli, i taková hradní paní musela umět číst a počítat, aby mohla úspěšně řídit svou domácnost.

Podle toho, jak mohla žena přispívat na domácnost pak byla určována i její pozice v rodině. To však bylo oslabováno nedostatkem pracovních příležitostí. Žena se tak stávala závislá na hlavě rodiny, a pokud nebyla schopna si vydělat, neměla ani žádnou možnost se od rodiny odpoutat.⁵⁵

Pokud se dívka chtěla vdát, musela, někdy již v dětském věku, vstoupit do služby, aby si vydělala na věno. Početnější skupinu pracujících žen však tvořily vdovy, ohrožované bídou. Dokonce i žena ze zámožnějších vrstev se po manželově smrti mohla ocitnout v hmotné nouzi a musela si začít vydělávat vlastní prací. Politika cechů se ale k pracujícím ženám stavěla nepřátelsky, a proto, aby přežily, musely se někdy ženy stát i prostitutkami.⁵⁶

Vynecháme-li prozatím „profesí“ prostitutky, existovala v období feudalismu celkem široká škála profesí, které mohly ženy vykonávat. Především jsou to povolání označovaná jako typicky ženská. Často ale ženy vykonávaly i „mužské“ profese, jako vdovy, které převzaly dílnu svého zesnulého manžela. Ženy tedy vykonávaly například tato povolání: přádelna hedvábí, dělnice zpracovávající hedvábné tkaniny, tkadleny hedvábných pokrývek hlavy, šičky prádla, vyšivačky, kožešnice, rukavičkářky, knoflíkářky, kloboučnice, jehlářky,

⁵³ PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 59.

⁵⁴ Srov. PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 60 – 61.

⁵⁵ Srov. UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 48.

⁵⁶ Srov. UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 48. ; KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch. *Ženy a rodina*. In: LE GOPFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 261.

nožičky, kolářky, prodavačky, podkovářky, zámečnice, zbrojířky, zhotovitelky sponek, klenotnice, zlatnice, brusičky zlata, řeznice jelitářky, pekařky, sýračky, mlékačky, knihkupyně, knihvazačky, vetešnice, pradelny, pokojské, krčmářky, hostinské, výčepní a mnoho dalších povolání.⁵⁷

Jako jedno z povolání, které vyžadovalo vzdělání byli i opisovači knih. Opisováním se ale nezabývaly pouze řeholnice, ale i laici, jak muži, tak i ženy. Na seznamu opisovačů knih bylo velmi mnoho žen. V Remeši dokonce bydlela i kopistka z povolání.⁵⁸

Jak vidíme ženy měly dostatek příležitostí k uplatnění na trhu práce. Některé si však vybraly „kariéru“, která jim nepřinášela žádné bohatství, naopak často žily v naprosté chudobě. Byly to jeptišky, které žily v ústraní v klášterním tichu.

2.4 KLÁŠTERNÍ ŽIVOT

Z počátku nebyla přesně stanovena doba noviciátu. Novicka byla v klášteře asi tak rok než se mohla stát jeptiškou. Záleželo ale hlavně na abatyši, jestli noviciát dívce zkrátila nebo prodloužila. Podle hugolínských pravidel se dokonce sliby skládaly ihned po vstupu do kláštera, jako tomu bylo i u sv. Anežky. Až v roce 1247 papež Inocenc IV. upravil řeholní pravidla tak, že až po jednoročním noviciátu mohly být složeny sliby.⁵⁹

Pro život v klášteře byla určena přísná pravidla, která se nesměla porušovat. V kostele musí panovat naprosté ticho. Řeholnice nemají hlasitě mluvit a smát se, nemají spolu vést spory, nemají hovořit s muži a bez svolení nesmí vycházet z kláštera. Pokud mohly vyjít ven, měly chodit jen ve dvojicích a zdržovat se venku jen po co nejkratší dobu. Nic se nesmí dělat bez dovolení, ani přijímat či dávat dary. Řeholnice nemají nic vlastnit, všechn svůj majetek musí odevzdat před vstupem do kláštera. Nemají peníze, vlastní místnost ani osobní oděv. Klášter stírá všechny společenské rozdíly, nikdo není bohatý, nikdo není chudý.⁶⁰

V řeholi sice neexistoval žádný přesný rozvrh dne, přesto to neznamenal, že sestry neměly žádné povinnosti. Sestry každý den musí spříst určité množství vlny. Musí vykonávat

⁵⁷ Srov. PERNOUDOVA, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 164 – 168.

⁵⁸ Srov. PERNOUDOVA, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 56 – 57.

⁵⁹ Srov. PERNOUDOVA, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 29 – 32.

⁶⁰ Srov. PERNOUDOVA, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 29 – 32.

práce v kuchyni. A také se musí naučit číst a psát. Jejich povinností je také pečovat o nemocné. Všechny své činnosti sestry vykonávají mlčky. I při jídle platí povinnost absolutního mlčení, domlouvají se pomocí gest.⁶¹

Každý řád ale měl svá řeholní pravidla upravená podle svého zaměření. Přesnější popis řeholního života uvedeme v kapitole o sv. Anežce České, kde si ukážeme, jak probíhal život českých klarisek.

Některé kláštery byly zakládány mocnými šlechtickými rody, aby tak světu ukázaly své bohatství a moc. Klášter pak sloužil jako jakýsi penzion s plným zaopatřením. Byli sem posíláni staří členové rodu, ubytovávali se zde hosté, ale také věznili nepohodlní příbuzní. Pro některé šlechtické rody se tak klášter stal domovem důchodců, hotelem nebo vězením.⁶²

Jak jsme již psali výše, mnohé kláštery, a to i ženské, však byly skutečnými univerzitami. Byla zde soustředěna téměř veškerá vědecká i vzdělávací činnost. Učily se zde řeči, psaly encyklopedie, ale i divadelní hry. Pěstovala se zde znalost Písma, literatury, vědy i hudby. V klášteře se vzdělávaly nejen urozené děti, ale i děti z chudých rodin. Pro ženy z nižších vrstev se tak kláštery staly jedinou cestou ke vzdělání. Kláštery nepřijímaly za své členky jen šlechtičny, ale i neurozené ženy, čímž jim poskytovaly možnost pro vyšší činnosti než byla hrubá práce na poli.⁶³

2.5 PROSTITUCE

Už ve starém zákoně se objevuje jedna prostitutka jménem Rachab. Jako dík za to, že u sebe schovala izraelské špiony byla ona i její rodina ušetřena při dobytí města Jerichu. Možná právě tato Rachab se znovu objevuje v Novém zákoně v Ježíšově rodokmenu. Podle toho by tedy i Ježíš měl ve svém rodě děvku.⁶⁴

Ve středověku se prostituce rychle rozvíjela a měla ty nejlepší podmínky pro svůj rozvoj než kdykoli jindy. V celé Evropě byly veřejné domy, dokonce i ve Skandinávských městech jako Oslo, Kodaň a Helsinky existovaly malé nevěstince a lázně, kde ženy prodávaly sex.

⁶¹ Srov. PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 29 – 32.

⁶² Srov. UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. s. 21 – 23.

⁶³ Srov. STLOUKAL, K. *Žena v českých dějinách*. In: *Královný a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 11.

Středověk byl pro prostituci „zlatá doba“, přestože čas od času se proti prostituci prováděla různá opatření.⁶⁵

Ve všech městech byl nějaký bordel, mimo něj se však prostitute provozovala ve veřejných lázních nebo v hospodách, kde k jídlu a pití byla nabízena i příjemná společnost. Prostituci provozovaly osamocené ženy na vlastní náklady buď ve svém domě nebo chodily od domu k domu a nabízely své tělo. Některé ženy k prodeji sexu používaly i okolí měst, opevnění, příkopy, louky, zahrady, oblouky mostů a přístavy. Prostitutky se daly najít skoro všude. V 15. století byla ve všech velkých městech čtvrť nevěstinců. V malých městech bývaly menší nevěstince s pěti až deseti ženami. Malé veřejné domy patřily vdovám nebo manželkám řemeslníků.⁶⁶

V roce 1309 postavil veřejný dům biskup Johan ze Štrasburku, který získal velkou oblibu u všech štrasburských kněží, kteří sem chodili nejen na mravní inspekci, ale i jako zákazníci. Z tohoto nevěstince měla církev zisk z prodeje sexu a zároveň z pokut od hříšníků. Další nevěstinec, jménem Opatství, nechala zřídit královna Jana Neapolská v papežském městě Avignonu. Zdejší prostitutky měly být dobrými křesťankami, a proto musely dodržovat hodiny modliteb a účastnit se všech pobožností. Podobný nevěstinec dal později zřídit papež Julius II. v Římě. V dalších městech byly nevěstince v domech patřících duchovním či abatyším, přestože se k nim církev nehlásila.⁶⁷

V pozdním středověku už byla prostituce tak rozšířená, že se prostitutky již nemusely skrývat. Všichni je znali a věděli, kde je hledat. Veřejný dům býval většinou v postraní uličce blízko kostela, a přestože nebyl nijak označený, každý věděl, kde ho najít. Prostitutky byly organizovány do cechů a platily daně. Nosily charakteristické oblečení a žily ve svých ulicích. Tím získala prostituce určitou ochranu a stráž zasahovala proti neregistrovaným prostitutkám, které neplatily daně.⁶⁸

K velkému rozšíření prostituce došlo za křížových válek, neboť bez žen by se oddíly neudržely pohromadě. Přístavní města byla plná prostitutek a ve Svaté zemi se zdržovalo na

⁶⁴ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 131.

⁶⁵ Srov. RINGDAL, N. J. *Nejtěžší povolání světa kapitoly z dějin prostituce*. Brno: Doplněk, 2000. s. 128, 130.

⁶⁶ Srov. VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 120 – 121.; RINGDAL, N. J. *Nejtěžší povolání světa kapitoly z dějin prostituce*. Brno: Doplněk, 2000. s. 130.

⁶⁷ Srov. RINGDAL, N. J. *Nejtěžší povolání světa kapitoly z dějin prostituce*. Brno: Doplněk, 2000. s. 130, 148.; MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 101

30 000 prostitutek. Často to byly vdovy po křižácích, které nevěděly, jak se uživit, a proto se prodávaly.⁶⁹

Už na počátku 11. století však církve začala proti prostituci bojovat. V Dekretu Gerharda z Wormsu byla pasáž, která odsuzovala prostitutky a kuplířky. Roku 1254 vydal Ludvík IX. nařízení, kterým byly prostitutky vyhnány z měst a byly jim zabaveny všechny věci. Nařízením z roku 1256 byla opět snaha vyhnat prostitutky z měst, především z počestných ulic, kostelů, klášterů a hřbitovů. V 15. století byla prostituce omezena. Směla být provozována pouze v určitou dobu a v ulicích určených prostituci. Podle zákona musely prostitutky nosit zvláštní oděv, aby se rozeznaly od počestných žen. Někde musely nosit označení své profese jako např. červený baret, bílou stuhu atd. Tomu se některé prostitutky vyhýbaly tak, že se vdaly za nějakého příslušníka nižšího stavu a jako „počestné“ ženy mohly nosit, co chtěly. Přesto byly z prostituce podezřívány i některé řemeslnice, hlavně přadleny. Podezřelé ale byly i ženy, které neměly rodinu.⁷⁰

Nejen v církvi se ale vyskytovala snaha padlé dívky zachránit. První křesťanský kníže Konstantin, vytvořil zákon pro osamělé prostitutky, podle kterého se nikdo proti ní nesměl dopustit násilí. Prvním reformátorem prostituce ale byla žena, císařovna Theodora. Spolu s manželem císařem Justiniánem zakázali zaměstnávání nezletilých v nevěstincích a nejen prostitutky, ale i otrokyně byly zákonem chráněny proti násilí. Pro bývalé prostitutky Theodora založila „klášter“, kde se měly obrátit k počestnému životu. Podobné snahy podporovala i církev. Roku 1198 doporučoval papež Inocenc III., aby muži zachraňovali prostitutky tím, že se s nimi ožení. V mnoha městech byly zřízeny domovy pro lítostivé kajicnice, jako např. dům kajicnic u sv. Jeronýma ve Vídni, ústav pro kající se ženy založený roku 1384 bohatými občany nebo útulek Máří Magdalény pro kající se hříšnice postavený ve Fontevrault Robertem z Arbisselu. Záchranou sít' pro padlé dívky vytvářely církevní řády jako byl řád Filles-Diou, magdalénky, kongregace sester Dobrého pastýře, sestry de Notre Dame de Charité atd., ale také dobročinné spolky, které se zároveň snažily zabránit už jejich pádu.⁷¹

⁶⁸ Srov. RINGDAL, N. J. *Nejtěžší povolání světa kapitoly z dějin prostituce*. Brno: Doplněk, 2000. s. 124, 138.

⁶⁹ Srov. MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 101.; BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 132.

⁷⁰ Srov. VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 120 – 123.

⁷¹ Srov. RINGDAL, N. J. *Nejtěžší povolání světa kapitoly z dějin prostituce*. Brno: Doplněk, 2000. s. 99 – 100.; MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. s. 102.; VERDON, J. *Volný čas ve středověku*.

3 CHARITA A SOCIÁLNÍ POMOC

Kořeny křesťanské charitativní služby musíme hledat v Boží lásce. Charitativní služba nachází svůj vzor v evangeliích v osobě Ježíše, který léčí nemocné a těší zarmoucené, ale i v samotném Bohu, který se sklání k trpícímu člověku. Křesťanská charitativní služba je vlastně pokračování Kristova spasitelského díla.⁷²

Ve 4. století měl na charitativním poli mnoho úkolů biskup. Měl spravedlivě rozdělovat almužny mezi sirotky, vdovy, postižené a cizince bez prostředků. Měl pečovat o nemocné a opuštěné bez rozdílu. Měl také pečovat o sirotky a jejich výchovu, adopci sňatky a uplatnění v životě. Měl se pokoušet najít práci pro „nezaměstnané“. Dále měl sytit hladové a oblékat nahé, pomáhat vězňům, poskytovat pohostinství cizincům a pohřbívat zemřelé. Jeho povinností také bylo organizovat sbírky na pomoc pronásledovaných a na podporu ostatních církevních obcí. Samozřejmě to všechno nevykonával biskup sám, a proto se začaly objevovat diakonie, které nejen vykonávaly charitu, ale i vychovávaly budoucí charitní pracovníky.⁷³

Po roce 313, kdy křesťané přestali být pronásledováni, církve zakládala a provozovala celou řadu ústavů. Byly zde útulky pro poutníky, nemocnice a útulky pro nemocné, ústavy pro zaopatření odložených novorozeňat a nemluvnat, sirotčince pro starší odložené děti nebo děti, co ztratily rodiče, starobince a ústavy pro zaopatření chudých.⁷⁴

Mimo církevních otců a jiných mužů se už zde jako zakladatelky charitativních ústavů objevovaly ženy. Jednou z nich byla Vdova Fabiola, která ze svých peněz založila nejznámější nemocnici v Římě. Také sv. Melanie byla vdova, která své bohatství věnovala na charitativní dílo rozšířené po celém tehdejší světě.⁷⁵

V raném středověku se rozvinulo tzv. mnišské nebo klášterní lékařství. Významnou představitelkou klášterního lékařství byla církevní učitelka Hildegarda z Bingen, která napsala medicínské spisy a sama nemocné léčila a uzdravovala. Centry sociálních služeb pro potřebné byly biskupství, kláštery a farnosti. Kláštery plnily důležitý úkol v oblasti sociální péče a

Praha: Vyšehrad, 2003. s. 121.; LENDEROVÁ, M. *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i Republiky*. Praha: Karolinum, 2002. s. 157.

⁷² Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 100.

⁷³ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 101.

⁷⁴ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 104.

⁷⁵ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 106.

charity. Byly prvními veřejnými nemocnicemi, které mohly poskytnout trpícím lepší lékařské ošetření, než bylo tehdejší mastičkářství.⁷⁶

Od 11. století se začaly rozvíjet špitály. K tomu přispěly hlavně nově vznikající rytířské řády, jejichž úkolem bylo chránit a podporovat vdovy, sirotky, nemocné, chudé a poutníky. Tehdejší špitály sice poskytovaly základní ošetření a někdy i trvalejší útulek, ale jejich prvotním posláním bylo zabezpečit nemocné před hrozbou smrti bez poskytnutí duchovních služeb, tedy zpovědi, posledního pomazání a křesťanského pohřbu. Zpočátku sloužily špitály hlavně poutníkům, ale později se ukázalo, že i v centrech měst jsou zástupy chudiny, tuláci a žebráci, kteří umírali bez jakékoli pomoci. Většinou však ani nebylo možné je vyléčit, neboť do špitálu se dostávali v takovém stavu, že lékařská pomoc byla marná.⁷⁷

Ve středověku mimo rytířských řádů vznikaly i laické řády a ošetrovatelská bratrstva, která si vydržují špitály, v nichž se zdarma pečuje o chudáky. Nejznámější takovéto ženské „bratrstvo“ bylo hnutí tzv. bekyň. Byly to vdovy a dívky, které společně žily, modlily se a provozovaly charitativní činnost.⁷⁸

Zvláštní pozornost ubožákům, v nichž viděli trpícího Krista, věnoval sv. František a minorité. U nás byla představitelkou této františkánské péče o nemocné sv. Anežka. Mimo špitálu založila Anežka i původně špitální bratrstvo později řád křížovníků s červenou hvězdou. „Byla to fundace, jež navenek sice ještě navazovala na špitální tradice kruciát a jejich rytířských řádů, ve skutečnosti však už pojmenováním jakožto špitálu svatého Františka ukazuje velmi jednoznačně její souvislost s myšlenkovým světem, jehož přímější účastníci se měla Anežka stát několik let poté jako abatyše prvního klaristického kláštera Na Františku.“⁷⁹

⁷⁶ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 107; STLOUKAL, K. Žena v českých dějinách. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 11.

⁷⁷ Srov. MIKULKA, J. *Anežka Přemyslovna*. In: *Slovo k historii*. Praha: Melantrich, roč. 1988, č. 13. s. 23 – 24.; POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

⁷⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 110 – 114.

⁷⁹ KALISTA, Z. *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*. Praha: Zvon, 1991. s. 200.

3.1 SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ

3.1.1 Anežčino narození a rodina⁸⁰

Anežka se narodila z druhého manželství Přemysla Otakara I. s Konstancí Uherskou poté, co král svou první manželku Adlétu Mišeňskou zapudil. S Adlétou měl Přemysl čtyři děti: syna Vratislava a dcery Markétu (manželku dánského krále Valdemara II., zvanou Dagmar), Božislavu a Hedviku. Adléta až do své smrti (1211) usilovala o navrácení svých práv i práv svých dětí. Přemyslova druhá žena svým manželstvím, nad kterým se vznášel mrak pololegality, nesmírně trpěla. Z manželství s Konstancí měl Přemysl dětí devět: Vratislava (který záhy zemřel), Juditu (manželku Bernarda ze Sponheimu), Annu (manželku slezského knížete Jindřicha II., zvaného pobožný), Anežku (která zemřela jako dítě), Václava (budoucího českého krále), Vladislava, Přemysla, Boženu (známou jako Vilemína z Čech) a Anežku.

Anežka se tedy narodila jako Přemyslovo třinácté dítě, roku 1211⁸¹ pravděpodobně 20. ledna, v předvečer svátku sv. Anežky Římské, podle níž byla 21. ledna pokřtěna biskupem Danielem. Od svého narození tedy byla Anežka kněžnou vysokého společenského postavení, spřízněnou s předními královskými rody střední Evropy a Dánska. Po otci pocházela z rodu sv. Ludmily a sv. Václava, její pratetou byla sv. Hedvika Slezská, sestřenicí sv. Alžběta Durynská a neteří sv. Markéta Uherská.

3.1.2 Anežčin život před vstupem do kláštera

Už ve třech letech byla Anežka zasnoubena s mladším synem slezského knížete Jindřicha Bradatého a jeho manželky Hedviky, později svatořečené. Proto byla Anežka poslána na výchovu do kláštera cisterciáček ve slezské Třebnici, kde se o ní starala dcera sv. Hedviky, která zde byla řeholnicí, i sama Hedvika. Po smrti mladého snoubence, v roce 1216 či 1217, byla Anežka poslána zpět do Čech. Šestiletá Anežka byla svěřena klášteru premonstrátek

⁸⁰ Srov. POLC, J. *Světiце Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 11 – 12.; SVOBODA, B. *Život světiце*. In: *Blahoslavená Anežka Česká. Sborník ke svatořečení*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 22 – 23.; NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň, 1987. s. 5 – 6, 144.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 26 – 27.; MLADĚJOVSKÁ, M. *Legenda o bl. Anežce. Chebské zlomky*. Praha: Vladimír Žikeš, 1948. s. 16.

⁸¹ Kybal uvádí jako datum Anežčina narození rok 1208

v Doksanech, kde pobyla asi jeden a půl roku (1217 – 1219). Vzdělala se zde ve čtení a psaní, katechismu, modlení, zpěvu, latinskému jazyku a ručních pracích.⁸²

Po odchodu z doksanského kláštera žila u svých rodičů na českém královském dvoře. Protože však byla vychovávána k duchovnímu životu, i na dvoře svého otce žila skromně a v odříkání.⁸³ „*Pod skvělým dvorním úbořem nosila žíněnou košili a v zimě chodivala se zkrvavělými nohama. Ráda rozdávala své šperky, a když již byla v klášteře, ošetřovala nemocné sestry, prala prádlo a pokorně vykonávala každou práci. Dodržovala přísné posty a pláč kalil její zrak. Každého utěšovala, k sobě byla přísná, k jiným shovívavá. Podporovala a pilně navštěvovala kostely, zvláště sv. Víta a kapli Všech svatých.*“⁸⁴

Když hledal nevěstu pro svého syna Jindřicha císař Fridrich II., ukázala se Anežka jako vhodná partie. Tak byla Anežka po dohodě o zasnoubení poslána do Vídně na dvůr vévody Leopolda VI. Babenberského, aby se vzdělala v tamních mravech a přizpůsobila se chováním svému budoucímu manželovi a budoucímu postavení. Rozmařilý život však Anežku nepřitahoval. I zde pokračovala ve zbožném způsobu života jako na dvoře svého otce. U vévodského dvora však pobyla jen pět let, do roku 1225. Intrikami samotného Leopolda a kolínského arcibiskupa Engelberta (Jindřichova opatrovníka) bylo zasnoubení zmařeno.⁸⁵

Po nevydařených zasnoubách se Anežka vrátila zpět do Čech. Nato se o ni začal ucházet anglický král Jindřich III. Z tohoto možného sňatku však sešlo. Dalším, kdo se o Anežku ucházel byl sám císař Fridrich II. Je možné, že s ním Přemysl uzavřel dohodu o případném sňatku. Dokonce i její bývalý snoubenec Jindřich se znovu pokoušel získat Anežčinu ruku, ale protože byl ženatý a papež mu nepovolil rozvod, sešlo i z tohoto možného sňatku. Po Přemyslově smrti, císař Fridrich II. znovu žádal o Anežčinu ruku, tentokrát jejího bratra krále Václava I. Anežka však již přemýšlela o svém vstupu do kláštera, a proto požádala papeže, aby sňatku zabránil, a ona se tak mohla oddat službě Bohu. Papež její prosbě vyhověl. Dokonce i sám císař Anežku podpořil v jejím rozhodnutí a poslal jí dary a ostatky svatých.⁸⁶

⁸² Srov. POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 17 – 19.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 40.

⁸³ Srov. POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 36.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 47.

⁸⁴ MLADĚJOVSKÁ, M. *Legenda o bl. Anežce. Chebské zlomky*. Praha: Vladimír Žikeš, 1948. s. 18.

⁸⁵ Srov. POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 21.; KALISTA, Z. *Anežka Přemyslovna*. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 72 – 73.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 52, 54.; SVOBODA, B. *Život svěťice*. In: *Blahoslavená Anežka Česká. Sborník ke svatořečení*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 24.

⁸⁶ Srov. KALISTA, Z. *Anežka Přemyslovna*. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 72 – 73.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 69, 73 – 74, 79.

3.1.3 Založení špitálu a řádu křížovníků s červenou hvězdou⁸⁷

Prvním konkrétním Anežčiným činem bylo založení špitálu sv. Františka pro chudé, přestárlé a nemocné v Praze poblíž kostela sv. Haštala. Založila ho s pomocí své matky, ze svého dědického podílu, z výnosu svého věna a z dotací královské rodiny, české šlechty a pražského měšťanstva v roce 1231 či 1232. Tímto skutkem zahájila v našich zemích výstavbu celé sítě špitálů. Roku 1234 přijal král Václav I. špitál pod svou ochranu a obdařil ho výsadami.

Správu špitálu svěřila Anežka řádu křížovníků s červenou hvězdou. Tento řád Anežka sama založila a byl to jediný řád založený ženou a jediný řád vzniklý v Čechách. Úkolem křížovníků bylo pečovat o nemocné a chudobné. Svými ideály navazují na Anežčiny a lze je shrnout v hesle „*Služba Bohu a bližním.*“ Od roku 1238 se stali křížovníci nezávislí. Roku 1252 začali stavět nový špitál u mostu přes Vltavu. Ve stejném roce jako špitál zakládá Anežka i klášter Na Františku a rozhoduje se pro vstup do řádu klarisek, kam vstoupila roku 1234.

3.1.4 Vstup do kláštera a život v něm

Ještě před vstupem do řádu sv. Kláry se Anežka postila, modlila, obdarovávala chudé, rozdala své klenoty a pustila se do stavby špitálu pro chudé, nemocné a přestárlé. Již v jedenácti letech byla poctěna 22 papežskými bulami a byla zahrnutá chválou a úctou ze strany papeže.⁸⁸

Do kláštera Anežka vstoupila s velkou slávou 11. června 1234. Slavnosti se zúčastnilo sedm biskupů, král Václav I., královna a mnoho šlechticů. Byla přijata podle hugolínských pravidel, podle kterých ihned přijala řeholní hábit a složila sliby. Vstup královské dcery, která odmítla samotného císaře, do řádu chudých klarisek, způsobil pohnutí po celé Evropě. Krátce po svém vstupu do kláštera, se podle rozhodnutí papeže Řehoře IX. stává Anežka představenou svého kláštera. Anežka tímto rozhodnutím nebyla nadšena. Chtěla spíše

⁸⁷ Srov. POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 40 – 41.; NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň, 1987. s. 18 – 21.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 87.; SVOBODA, B. Život svěťice. In: *Blahoslavená Anežka Česká. Sborník ke svatořečení*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 27 – 28, 30.; BĚLINA, P., FIDLER, J. *Osudové ženy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996. s. 16 – 17.

poslouchat jiné a sloužit jim, proto se abatyšství vzdala. Stále však pečovala o klášter a o sestry. Své vzdělání pak využila v korespondenci se sv. Klárou a papeži Řehořem IX., Inocencem IV. a Alexandrem IV., čímž dosáhla upravení řehole pro české poměry.⁸⁹

3.1.5 Řehole pražských klarisek

Ideálem sv. Františka a tedy i řádu františkánů a klarisek byl život v naprosté chudobě. Proto Anežka odmítala přijímat jakýkoli majetek. Donace, které dostala od svého bratra Václava I. a jiných dárců dělila na tři díly: jeden přenechávala na výzdobu chrámu, druhý dávala na potřeby sester a třetím obdarovávala vdovy, sirotky, malomocné a chudé. Z tohoto důvodu byl Anežčin klášter nazýván „klášteřem chudých paní“.⁹⁰

Podle řehole Inocence IV. i sv. Kláry musely sestry projít ročním noviciátem a do řádu mohly být přijaty až po dosažení dospělosti, což tehdy bylo 14 a 15 let. Součástí přijetí do kláštera bylo ustřížení vlasů, které mají sahat až po uši. To značilo pohrnutí světem. Po vstupu do kláštera nesmí sestry vycházet mimo klášter. K vyjití z kláštera musely mít povolení abatyše, být slušně oblečeny a obuty a měly být jistého věku. Od abatyše měly určený čas návratu a do té doby nesměly nic jíst. Všechna řeholní pravidla zakazovala kohokoli vpouštět do kláštera mimo kardinála a biskupa nebo jiné osoby z nutnosti. V klášteře byla hovorna, kde mohly sestry, se svolením abatyše a v přítomnosti dvou dalších sester, hovořit s návštěvami přes mříž pokrytou látkou.⁹¹

Sestry nesmí bez souhlasu abatyše nic přijímat. Pokud jim to nedá sama abatyše, nesmí mít ani nic od rodiny. Dostane-li sestra peníze, abatyše jí za ně po poradě s osmi sestrami pořídí to, co potřebuje. Sestry si však mohly posílat pro almužnu. Tou se měly starat o zajištění ostatních spolusester.⁹²

Své dny sestry trávily prací ke společnému užitku a k zabránění zahálce. Část denního pořádku zabírala modlitba. Sestry se měly modlit skromně, důstojně, pokorně a zbožně. Jinak své dny trávily v mlčení. Mlčení se muselo zachovávat v kostele, v ložnici a v jídelně při

⁸⁸ Srov. NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň, 1987. s. 27.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 16 – 17, 86 – 87.

⁸⁹ Srov. POLC, J. *Světice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 44, 71, 87.; KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 127, 136.; BĚLINA, P., FIDLER, J. *Osudové ženy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996. s. 16 – 17.

⁹⁰ Srov. POLC, J. *Světice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 41.

⁹¹ Srov. POLC, J. *Světice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 72 – 73, 80, 85.

⁹² Srov. POLC, J. *Světice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 72.

jídle. Jinak se mohlo mluvit všude ale jen stručně a potichu. Naopak v místnostech určených pro nemocné sestry se mohlo hovořit vždy. V řeholních pravidlech je nemocným sestrám věnována velká pozornost. Jejich spolusestrám je ukládáno, aby o ně pečovaly. Aby nerušily běžný život v klášteře, tak mají být od zdravých sester odděleny. Má jim být poskytnuto veškeré pohodlí a jsou zproštěny postů. Sester, které o ně pečují se netýká příkaz mlčení a nemocné mohou krátce hovořit i s návštěvnicemi kláštera. Sestry by o nemocné měly pečovat tak, jak by si samy přály aby o ně bylo pečováno.⁹³

Řeholní pravidla se týkala i oděvů a úpravy lůžka. Tato pravidla byla na četné Anežčiny žádosti upravována kvůli českému chladnějšímu podnebí. „*Oděv sester měl spočívat podle hugolínských pravidel z dvou tunik, z pláště, z žíněné košile, z vlněné košile a z jakéhosi vlněného pytle. Anežka nosila košili utkanou z koňských žiní, často se bičovala a chudinské roucho jí sloužilo k zakrytí nahoty. Anežka sama však, poněvadž její klášter byl první, který stál v nepříznivém chladném podnebí, zatímco stanovy hugolínské počítaly s víceméně příhodnějším podnebím středomořským, byla záhy nucena žádat pro své sestry, které nemohly bez újmy na zdraví zachovat tyto předpisy, od papeže různé úlevy. Řehoř IX. jí povolil 9. dubna 1237, aby směla dovolit svým sestrám užívání kožešin a vhodné obuvi, 5. května 1238 povolil sestrám mít dvě tuniky, škapulíře, plášť podšitý kožešinou a jakýsi druh teplých punčoch pod tunikou. Konečně Inocenc IV. dovolil 13. listopadu 1243 sestrám dvě tuniky, i více, je-li třeba a považuje-li to za nutné abatyše, škapulíře, pláště s kožešinami, spodní šat s punčochami, hábit má být z laciného sukna a prosté barvy podle zvyku kraje. Má být přepásán – po zvyku menších bratří – provazem. Výjimku tvořily služebné sestry, které směly nosit vlněný pás. Na tunice měly nosit všechny sestry škapulíře bez kapucí z lehkého sukna, nebo na práci vlněné košile šité na míru každé sestře. Na nich směly nosit plášť, který mohly odložit kvůli horku, nebo kdykoliv to uznala abatyše za vhodné. Bílý závoj jim měl pokrývat čelo, líce a krk. Na něm měl spočívat jiný černý závoj tak široký a dlouhý, aby dosahoval na všech stranách až k lopatkám a vzadu tvořil malou kapuci. Novicky směly nosit pouze bílý závoj.*“⁹⁴

Spát měly sestry na dřevěných deskách pokrytých senem nebo slámou a sukнем, polštáře měly být také vycpané senem či slámou a jako pokrývka jim sloužila vlněná deka. Na Anežčinu žádost dovolil sestrám Řehoř IX. matrace naplněné slámou a polštář potažený

⁹³ POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 76 – 77, 83.

⁹⁴ POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 73 – 74.

lněnou látkou naplněný vlnou či peřím. Spalo se ve společné ložnici, kde neustále hořela lampa a lůžko abatýše bylo umístěno tak, aby z něj mohla přehlédnout celou ložnici.⁹⁵

3.1.6 Láska k bližnímu

Péče, kterou Anežka vykonávala mimo klášter byla v řádu klarisek zcela nová. Poskytovala pomoc všem potřebným a postiženým. Pečovala o chudé a nemocné, vysvobozovala z vězení uprchlíky a zločince odsouzené k smrti, usmiřovala rozvaděné a utěšovala zarmoucené.⁹⁶

Vyskočil v Legendě o sv. Anežce popisuje její nezištnou službu Bohu: „*Anežka se však nebála ani žádné práce v klášteře, čímž bez očekávání odměny prokazovala svou lásku k bližnímu. „Neštítla se výborná panna ani v pokojích zatápěti, ani kuchyňské potřeby pro společnost sester připravovati, ale i zvláštní pokrmy, jež svými přečistými rukama s velikou zbožností připravovala, nemocným a churavým bratřím posílala, jsouc pečlivá s Kristovou služebnicí Martou a snažíc se občerstvovati Pána v jeho chudých. Misky a jiné nádoby kuchyňské s velikou radostí srdce umývala, též příbytky sester a různou nečistotu tajně očišťovala, stavši se všech povrhelem po Krista. Ba, z úžasné, bezměrné pokory zapomínajíc i na vrozenou něžnost, dávala si se zbožnou opatrností přinášet páchnoucí a špinavé hadry nemocných sester a malomocných lidí a jemnými rukama je právala, takže častým praním takovýchto věcí žíravým louhem a jiným čistícím prostředkem měla často ruce zraněné. Také roztrhané obleky jejich za nočního klidu sešivala, nechťíc míti svědkem těch věcí jež konala, jiného než Boha, od něhož jedině očekávala odměnu za milosrdné skutky. Jakou láskou Kristova panna milovala bližní, zřejměji ukázal skutek. Když totiž se jí nedostávalo sil pro přílišné posty a když z vůle pána papeže a z rozkazu svých představených byla nucena, třebaš proti své vůli, potřeby životní přijímati ve větší míře, než byla zvykla, tu z těch věcí, jež byly jí posílány na polehčení jejího útlého, zesláblého těla, dávala posílati churavým a nemocným sestřím. A sama je osobně navštěvujíc, o všechny jejich potřeby horlivě pečovala. A jako slepice kuřátka svá křídly, tak je zahřívávala i ona širokým klinem milosrdenství mateřského. Ke všem nuzným byla milosrdná a štedrá, k sobě však příliš skoupá a tvrdá. Jsouc lačna krmila jiné, a majíc zsinálá ústa posty, hladem druhého se trápila.“⁹⁷*

⁹⁵ Srov. POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 74.

⁹⁶ Srov. KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 136.

⁹⁷ VYSKOČIL, J. K. *Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry*. In: NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň, 1987. s. 87, 99.

3.1.7 Anežčina smrt

Anežka zemřela 2. března 1282 v době Spasitelovi smrti. Její tělo bylo přeneseno do klášterního kostela, kam chodily zástupy věřících uctívajících Anežku pro její zázraky jako svěťici. Byla pohřbena v kapli Blahoslavené Panny Marie v Praze Na Františku, na smrtnou neděli 15. března 1282. Pohřbíval jí generální přestavitel minoritů Bonagracia Tielci ze svatého Jana v Persicetu.⁹⁸

Ačkoli se v době Anežčině na křesťanském nebi třpytily hvězdy svatých žen jako byla v Německu sv. Alžběta Durynská, v Polsku bl. Salomea, v Uhrách bl. Kunhuta a sv. Markéta, ve Francii bl. Izabela a mnohé jiné svěťice, papežská stolice Anežčino svatořečení opominula. Přestože již za svého života konala zázraky, byla považována za svatou a z různých stran bylo po celá staletí usilováno o její kanonizaci, byla prohlášena za blahoslavenou až Piem IX. 3. března 1874 a svatořečena o dalších 110 let později.⁹⁹

3.2 ZDISLAVA Z LEMBERKA

3.2.1 Narození a život

Zdislava se narodila mezi rokem 1215 až 1220 jako nejstarší ze tří dcer pana Přibyslava, pána na Křižanově, a paní Sibily, bývalé dvorní dámy královny Kunhuty. Díky jejímu rodu a společenskému postavení se Zdislavě dostalo patřičného vychování a dovedla se pohybovat ve dvorské společnosti. Na její správné vychování dohlížela její matka, která jí také vedla ke zbožnosti a tím se podílela na jejím svatém životě.¹⁰⁰

Někdy na rozmezí třicátých a čtyřicátých let 13. století se mladička Zdislava, asi patnáctiletá, provdala za velmože a šlechtice Havla z rodu Markvarticů. Pan Havel vystavěl nový hrad Lemberk, kde se se svou manželkou usadil. Mladým manželům se narodili tři synové a jedna dcera. Jako první se jim kolem roku 1240 či 1245 narodil syn Havel, který se nedožil příliš vysokého věku. Stejně jako jeho matka zemřel mladý, okolo 33 let. Jako druhá

⁹⁸ Srov. POLC, J. *Svěťice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989. s. 130, 132; NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň, 1987. s. 5 – 6.

⁹⁹ Srov. KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. s. 803, 173, 175.; NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň, 1987. s. 5 – 6; BĚLINA, P., FIDLER, J. *Osudové ženy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996. s. 16 – 17.

¹⁰⁰ Srov. SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 22, 31, 87 – 88.; KALISTA, Z. *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*. Praha: Zvon, 1991.

se narodila dcera Markéta, o které máme jedinou dochovanou zprávu od Žďárského kronikáře, že to byla pěkná a šlechtěná dívka. Druhý syn Jaroslav se narodil v roce 1251. V dospělosti se usadil na Turnově a po smrti svého staršího bratra zdědil hrad Lemberk. Zemřel roku 1289. Nejmladší syn Zdislav se narodil krátce před matčinou smrtí, roku 1252. Postavil si vlastní hrad Zviřetice, od kterého se odvozovali jeho potomci. Zemřel až ve 14. století, roku 1318.¹⁰¹

Svého manžela paní Zdislava oddaně milovala. Nemáme žádné doklady o tom, že by si v manželství s panem Havlem nerozuměla, přestože Zdislava svého muže duchovně převyšovala. Zdislava prokazovala svému muži mnoho lásky a porozumění a pojitkem jejich vzájemné lásky byly i jejich děti. Paní Zdislavu nelákaly radovánky šlechtických dvorů. Tíhla celým svým srdcem ke své rodině, manželovi a dětem. Milovala své děti a ony milovaly ji.¹⁰²

3.2.2 Dobročinnost a milosrdenství

Paní Zdislava se považovala za velkou hříšnici a konala pokání nejen za své hříchy, ale i za hříchy jiných lidí. Nosila hrubé šaty a živila se skromně, v darech ale bývala velmi štedrá. Chudým smývala špinu, léčila rány, prala šaty a předla. Modlila se u nemocných a s pomocí modliteb prosila Boha o pomoc pro ostatní. Se svou rodinou a služebníky se modlila před obrazem Krista, a poučovala služebnictvo o jeho utrpení. Podle barokních obrazů se pak v noci sama modlila pod křížem s rozpjatými pažemi, klečívala na malých kamíncích, dávala se bičovat svou služebnou nebo se sama bičovala, a aby i v noci mohla přinášet oběti, dávala si do postele různé „*pichláče*“. Svým zbožným životem tak šla všem příkladem.¹⁰³

Paní Zdislava nás uvádí do religionisty, kde se křesťanství pojí na reálný život, kde stojí bližní potřebující pomoci. Zdislava už na rodné Moravě měla příznivý vztah k dominikánskému náboženskému dílu. Její spolupráce s dominikány šla do hloubky a sama se stala představitelkou českého dominikánského Třetího řádu. Se svým manželem panem Havlem pak dominikány uvádí do Jablonného a do Turnova. V Jablonném založili klášter a kostel sv. Vavřince a špitál. Založením kláštera v Jablonném a v Turnově položila základy i

¹⁰¹ Srov. SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 39, 88 – 91.; WALDSTEIN-WARTENBERG, B. *Svatá Zdislava a její doba*. Brandýs nad Labem: Martin, 2002. s. 15, 30.; KALISTA, Z. *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*. Praha: Zvon, 1991. s. 192.

¹⁰² Srov. SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 88, 95.

¹⁰³ Srov. SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 98, 100 – 101; RYNEŠ, V., SVATOŠ, A. M. *K počátkům náboženské úcty bl. Zdislavy*. Řím: Křesťanská akademie, 1969. s. 14 – 15

k tamějším školám. Není také bez zajímavosti, že sám pan Havel měl účast i na díle sv. Anežky, neboť jeho jméno se vyskytuje na královských listinách podporujících řád křížovníků s červenou hvězdou.¹⁰⁴

Cílem Zdislavina života bylo dávat se jiným, těšit je a oblažovat. Její láska se neomezovala jen na vlastní rodinu. Utěšovala nešťastné, rozdávala strádajícím, ujímala se osudem pronásledovaných. Učila lidi svítit neděle a svátky, postit se, odpouštět křivdy a vyvarovat se vražd, lupičství a krádeží. Zнала starosti a bolesti okolního lidu a zvěsti o jejím milosrdenství, dobročinnosti a léčitelských úspěších se šířily po celé zemi. Získala pověst velké dobroditelky.¹⁰⁵

3.2.3 Zdislavina smrt

Uprostřed služby bližním však Zdislava podléhá své chorobě. Byla slabé tělesné konstrukce a neměla pevné zdraví. Její starosti o rodinu, asketický život a noční bdění jí velmi vyčerpávaly. Přesto na sebe Zdislava nehleděla a sloužila jiným. Nezemřela v klášterní samotě ani jako vdova, ale jako manželka a matka malých dětí. Zemřela na Nový rok 1. ledna 1252 ve věku 33 či 37 let. Za hradní paní se modlili dominikáni z blízkého kláštera i lidé z celého okolí i ze sousedních hradů. Nejbolestněji Zdislavinu smrt nesly její děti a pan Havel, kterému se prý po své smrti zjevila a utěšovala ho. Byla pohřbena dominikány v klášterním jablonském kostele uprostřed chrámové lodi a dominikáni se tak stali strážci jejího hrobu. Již krátce po své smrti byla Zdislava uctívána jako svatá a na jejím hrobě se děly zázraky.¹⁰⁶

Dokonce i autor tzv. Dalimilovy kroniky se o paní Zdislavě nezapomněl zmínit. „*Roku tisíc dvě stě padesát a dva po zrození mileneho Jezu Krista odešla ze světa Zdislava pani vzácná, počestná a čistá, jež pomáhat bédným měla dar. Pěti mrtvým dala povstat z már,*

¹⁰⁴ Srov. SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 58, 63, 68, 102.; RYNEŠ, V., SVATOŠ, A. M. *K počátkům náboženské úcty bl. Zdislavy*. Řím: Křesťanská akademie, 1969. s. 14 – 15.; KALISTA, Z. *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*. Praha: Zvon, 1991. s. 195.; VLČEK, E. Fyzická osobnost blahoslavené Zdislavy. In: Kolektiv autorů. *Zdislava z Lemberka*. Česká Lípa: ONV a Okresní vlastivědné muzeum. s. 7.

¹⁰⁵ Srov. SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 95 – 96, 101, 103, 105.; WALDSTEIN-WARTENBERG, B. *Svatá Zdislava a její doba*. Brandýs nad Labem: Martin, 2002. s. 24.; VLČEK, E. Fyzická osobnost blahoslavené Zdislavy. In: Kolektiv autorů. *Zdislava z Lemberka*. Česká Lípa: ONV a Okresní vlastivědné muzeum. s. 7.

¹⁰⁶ Srov. SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 93, 104 – 106, 110.; RYNEŠ, V., SVATOŠ, A. M. *K počátkům náboženské úcty bl. Zdislavy*. Řím: Křesťanská akademie, 1969. s. 14 - 15.; WALDSTEIN-WARTENBERG, B. *Svatá Zdislava a její doba*. Brandýs nad Labem: Martin,

*slepčům kouzlem zrak zpět vracela, maláty uměla docela vyhojit, léčila mrzáky a konala četné zázraky.*¹⁰⁷

5.2.4 Zázraky uzdravování

Přestože paní Zdislava uzdravovala nemocné již za svého života, jsou dochovány jen popisy zázračných uzdravení až po její smrti, z dob, kdy se usilovalo o její svatořečení.

Svatoš nám popisuje některé případy zázračných uzdravení na Zdislavíně hrobu, které se dochovaly z dob, kdy český národ usiloval o Zdislavino svatořečení:

1. šlechtic z rodu Rabšteinských vykonal u Zdislavina hrobu pobožnost a jeho ochrnuté dítě se uzdravilo.
2. Dominikánský kazatel obětoval na Zdislavín hrob svíce a rouškou z jejího hrobu si ovázal bolavé nohy a poté se uzdravil.
3. Jiný občan z Jablonného si též ovázal bolavé nohy rouškou ze Zdislavina hrobu a také se uzdravil.
4. Čtyřletá dcera městského soudce se uzdravila z velkých horeček poté, co jí dali napít vody s prstí ze Zdislavina hrobu.
5. Jablonský řezník se z horeček také uzdravil poté, co vypil vodu smíchanou s hlínou ze Zdislavina hrobu.
6. Žena i dcera tamního soukeníka se uzdravily ze strašlivého trhání údů, když si na ně přiložily hedvábí, které se dotýkalo Zdislavina hrobu.
7. Jiný tamní soukeník se po doteku hedvábí ze Zdislavina hrobu uzdravil z dny.
8. Žena jiného soukeníka si na radu sousedů přiložila na bolavé nohy hedvábí ze Zdislavina hrobu a uzdravila se. Také jejich dcera se uzdravila z bolestí v krku po požití země ze Zdislavina hrobu.
9. Rok a půl stará dcerka starého vojáka, který jako chudý neměl na lékaře, měla vykloubené kosti. Voják tedy doporučil svou dcerku v modlitbě bl. Zdislavě, a dcera se uzdravila.
10. Tkadlec z Jablonného se vyléčil z bolení a píchání v kolenně poté, co přislíbil každoročně se zpovídat a přijímat oltářní svátost ke cti bl. Zdislavy.
11. Dvouroční dítě jiného tkalce se uzdravilo, když požilo zem ze Zdislavina hrobu.
12. Naopak protestantský voják za třicetileté války zchroml, když se pokoušel Zdislavín hrob vyloupit.¹⁰⁸

2002.; VLČEK, E. Fyzická osobnost blahoslavené Zdislavy. In: Kolektiv autorů. *Zdislava z Lemberka*. Česká Lípa: ONV a Okresní vlastivědné muzeum. s. 7.

Ačkoli byla Zdislava uctívána jako svatá a konala zázraky uzdravení již za svého života, stejně jako u sv. Anežky trvalo dlouho a bylo zapotřebí mnoho úsilí, než byla oficiálně uznána od církve. Za blahoslavenou byla Zdislava prohlášena papežem Piem X. roku 1907 a k jejímu svatořečení dosud nedošlo.¹⁰⁹

4 HUSITSKÉ ŽENY

Doba husitství se mnohonásobně dotkla postavení ženy a umožnila jí vstoupit na jeviště dějin. Přestože bralo husitství otázku ženské rovnoprávnosti především nábožensky, důsledky se objevily i jinde. Husitská revoluce přinesla změnu s níž se dostalo hlasu i prostým ženám z měst a venkova. Žena se mohla účastnit školního vzdělání v českém jazyce stejně jako muž. Tím vzrostlo její sebevědomí a odvážila se zasahovat do veřejných záležitostí.¹¹⁰

Husitské myšlení v podstatě přejalo středověké výhrady k manželství. Všichni husitští myslitelé ale hájili křesťanské pojetí manželství jako svátosti. Manželství tedy bylo vysoce ceněno, přesto se ale více cenil stav panenský a vdovský. Pokud byla v době husitství svedena nějaká panna, musela být finančně odškodněna, aby byla hmotně zabezpečena a případně se mohla i vdát. Husitské dívky však nesměly uzavírat manželství bez souhlasu rodičů, jinak byl sňatek neplatný.¹¹¹

V období poutí na hory se však pod vlivem tábořských kazatelů uvolnily manželské svazky. Radikální tábořští kněží, aby zajistili duším spasení, doporučovali opustit manželský svazek a vydat se na hory. Obracely se hlavně na ženy, a ty pak opouštěly své rodiny. Snadno pak podléhaly pokušení, které nevnímaly jako hřích. Vdané ženy i panny pak lehce vzplály „láskou“ k některému knězi, a ani oni ženám často neodolali. Přestože za smilstvo hrozil knězi rok žaláře, žilo ve 14. století 20% farářů v konkubinátu a tábořští kněží se dokonce ženili. Jan Hus se však ke stykům duchovních s ženami stavěl odmítavě.¹¹²

¹⁰⁷ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Svoboda, 1977.

¹⁰⁸ SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc, Dominikánská edice Krystal, 1948. s. 128 – 132.

¹⁰⁹ Srov. RYNEŠ, V., SVATOŠ, A. M. *K počátkům náboženské úcty bl. Zdislavy*. Řím: Křesťanská akademie, 1969. s. 28.

¹¹⁰ Srov. STLOUKAL, K. *Žena v českých dějinách*. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 16; URBÁNEK, R. *Ženy husitského krále: Kunhuta ze Šternberka a Johana z Rožmitálu*. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 148.; ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 404 – 405.

¹¹¹ Srov. ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 408.

„Husitská žena je beze jména. Je to pro dějiny české ženy bolestný nedostatek, je to však také důkaz síly a živelnosti hnutí, jež se jako prudký příval nedá zachytit v jednotlivostech. Neznáme také jednotný typ husitské ženy. Spatřujeme ji ve všech společenských odstínech již v opravdovém hnutí 14. století mezi posluchačkami mravokárců Konráda Waldhausera, Miliče z Kroměříže a Matěje z Janova. Jaká sociální stupnice! Jména žen, stoupenkyň opravných idejí, začínají služkou a končí dvěma královnami. Bohaté pražské německé měšičky získal pro mravní nápravu Konrád Waldhauser, kající Magdalény pražských veřejných domů obrátil Jan Milič z Kroměříže, ženy uchvácené novou zbožností poznal v Praze Matěj z Janova a mluví o nich i nadšenou chválou.“¹¹³

Milič z Kroměříže, přestože se žen obával, podstoupil pro ně zápas s neřestí. Snažil se totiž v Praze vykořenit prostituci. Sháněl příspěvky, aby prostitutky vyplatil z dluhů u majitele nevěstince, a aby pro ně postavil obydlí. Vystavěl tzv. Jeruzalém pro napravené hříšnice, které se zde postily, modlily a bičovaly důtkami. Oproti Miličovi neviděl Matěj z Janova v ženách pouze objekt náboženské nápravy. Obdivoval zbožnost žen, dívek a vdov a dával je za příklad mužům.¹¹⁴

Obraz husitské ženy si můžeme sestavit pouze z několika málo jmen, které nám zůstaly dochovány. Je to prostá služka Kačka, která byla vyslýchána, protože sama složila modlitbu. Magelantka Anka, Miličova žákyně, která se trýznila. Jako její protiklad zde najdeme dceru Tomáše Štítného Anežku. Dále zde nalezneme ženy z okolí Betlémské kaple: panny Důru a Petruši a Kateřinu, vdovu Ješka Bohdalova, pannu Kateřinu zvanou „Hus“, Annu z Frimburka, manželky Petra Zmrzlíka ze Svojšína, Jindřicha Škopka z Dubé a pana Jana z Chlumu, a také Anna Zajícovna z Hasenburka, žena zakladatele kaple Betlémské. Patřila sem ale i sama královna Žofie, která navštěvovala kapli Betlémskou a byla přívrženkyní husitství.¹¹⁵

¹¹² Srov. ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 409.

¹¹³ CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, A. Typy žen husitských a paní Anna z Mochova. In: *Královniny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 134.

¹¹⁴ Srov. ŠMAHEL, F. *Husitská revoluce*. Díl 2. Praha: Karolinum, 1996. s. 39 – 40.

¹¹⁵ Srov. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, A. Typy žen husitských a paní Anna z Mochova. In: *Královniny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 134 – 135.; ŠMAHEL, F. *Husitská revoluce*. Díl 2. Praha: Karolinum, 1996. s. 39 – 40.

4.1 HUSITSKÉ KRÁLOVNY

4.1.1 Žofie Bavorská¹¹⁶

Žofie se narodila roku 1375 v Mnichově jako dcera bavorsko-mnichovského vévody Jana II. a Kateřiny Gorcijské. Vyrůstala však u svého strýce Friedricha, se kterým na podzim roku 1388 přijela na návštěvu do Prahy. Dvanáctiletá Žofie okouzila osmadvacetiletého českého krále Václava IV. natolik, že již 2. května 1389 se konala svatba. Bylo to první české královské manželství, které bylo uzavřeno z lásky. Královnina korunovace se ale konala až 13. března 1400, což byl jeden z důvodů neshod mezi manželi. Hlavní příčinou manželské krize ale bylo marné čekání na dědice.

Královna Žofie se stala velkou příznivkyní betlémského kazatele Jana Husa. Byla pravidelnou návštěvnicí Betlémské kaple a veřejně Husa hájila a byla mu oddána. Tuto oddanost prokázala roku 1410, kdy byl Hus dán do klatby. Měla vliv na sepsání listů, které poslal král Václav IV. papeži Janovi XXIII. a kardinálskému kolegiu, kvůli zrušení rozsudku. Sama Žofie pak napsala dva listy v nichž se za Husa přimlouvá a žádá o zproštění jeho klatby. Husovou smrtí byla Žofie velice dotčena a zřetelně se po ní přiklonila k husitství. Z toho se pak vyvinuly žaloby českých katolíků z roku 1416 proti královně i králi. Žofii zde bylo vytýkáno, že stejně jako dříve hájila Husa, teď hájí mistra Jana z Jesenice, a že vyhání katolické faráře, na jejichž místa dosazuje utrakvistické. Roku 1419 byla Žofie nucena se bránit nařčení papežského legáta z ochrany kacířů. Nato král Václav vrátil katolíkům jejich kostely.

Po Václavově smrti se Žofie s pověřením Zikmunda pokusila vládnout. Královna a někteří čeští páni si najali německé vojáky, aby bojovali proti Pražanům. Podařilo se jim obsadit Pražský hrad, dva kláštery a arcibiskupův dvůr. Pražané ale o Prahu dál bojovali a královna musela z Pražského hradu utéci. Později Žofie uzavřela s Pražany příměří, když jim slíbila povolení přijímání podobojí a Pražané mimo jiné slíbili, že nebudou ničit a bořit pražské památky. Žofie si uvědomila, že bez husitského krále a vojenské podpory, nemůže existovat ani husitská královna. Královna vdova zemřela 4. listopadu 1428 v Prešpurku.¹¹⁷

¹¹⁶ Srov. FIDLER, J. *České královny*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004. s. 51–54.; URBÁNEK, R. *Královny Johana a Žofie*. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 123, 124, 128, 129, 130, 133.; SPĚVÁČEK, J. *Václav IV.* Praha: Svoboda, 1986. s. 196, 434–436.

¹¹⁷ Srov. VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika*. Praha: Svoboda, 1979. s. 34, 36, 39.

4.1.2 Kunhuta ze Šternberka

První manželkou husitského krále Jiřího z Poděbrad byla Kunhuta ze Šternberka. Ani jí však ještě nemůžeme nazývat husitskou královnou, neboť Jiřík se českým králem stal až po její smrti.

Kunhuta se narodila 18. listopadu 1423 jako dcera Smila ze Šternberka, který byl u husitů ve velké vážnosti. Byla tradičním typem husitské šlechtičny. Za Jiříka se provdala asi roku 1440. Během krátkého manželství Jiříkovi porodila sedm dětí. Po většinu času manželství žila v Poděbradech, odkud se 3. září 1448 (po dobytí Prahy) přestěhovala do Jiříkova domu v hlavním městě. Zemřela nejspíš po porodu dvojčat Kateřiny a Zdeňky 19. listopadu 1449. Pochována byla v Poděbradech ve farním kostele, kde byla na náhrobku zachycena i její osobnost. „*Byla jest chudých máti, milovala vše dobré. A to je doloženo i jejími nadacemi, založila nemocnici a školu.*“¹¹⁸

4.1.3 Johana z Rožmitálu¹¹⁹

Skutečnou a jedinou husitskou královnou byla až druhá manželka Jiřího z Poděbrad, Johana z Rožmitálu. Johana se narodila kolem roku 1430 jako dcera katolického šlechtice Jana z Rožmitálu na Blatné, který zemřel krátce po jejím narození. Jejím bratrem byl jeden z nejvýznamnějších českých diplomatů, Lev z Rožmitálu. Právě on jako Jiříkův věrný spojenec, ho přiměl, aby se znovu oženil. Přesný datum sňatku není znám, ale došlo k němu asi v roce 1450. Již 17. května 1452 se manželům narodil syn Jindřich (zvaný Hynek) a krátce na to čtyři další děti. Přesto se Johana s láskou starala i o šest dětí z Jiříkova prvního manželství.

23. dubna 1452 byl Jiřík zvolen zemským správcem. Johana se stala jeho pomocnicí a účastnila se jeho politiky. Společně tvořili skvělou reprezentační dvojici. Po Jiříkově volbě českým králem byla, den po svém manželovi, 8. května 1458, Johana korunována svatováclavskou korunou na českou královnu. Ještě před korunovaci, 6. května, však oba manželé složili tajnou přísahu o poslušnosti papežské stolici a o bránění poddaným

¹¹⁸ URBÁNEK, R. Ženy husitského krále: Kunhuta ze Šternberka a Johana z Rožmitálu. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 149.

¹¹⁹ URBÁNEK, R. Ženy husitského krále: Kunhuta ze Šternberka a Johana z Rožmitálu. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 149 - 152.; FIDLER, J. *České královny*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004. s. 60 – 62.; CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, A. Typy žen husitských a paní Anna z Mochova. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 135.

v kacířství. I přesto, že se Jiřík snažil být králem utrakvistů i katolíků, na zemském sněmu v srpnu 1462 se ukázalo, že je spíše králem husitským. Když Jiřík prohlásil, že se svou ženou a dětmi je připraven „za kalich obětovat korunu i život“, stála Johana věrně po jeho boku jako pravá husitská královna. Přesto však Johana zůstala vlivnou osobou a o její přímluvu se ucházeli jak utrakvisté, tak katolíci i cizí diplomaté. Za Jiříkovi nepřítomnosti zastupovala Johana svého manžela při správě království. A za války s uherským králem Matyášem I. se sama postavila do čela českého vojska.

Po Jiříkově smrti v březnu 1471 žila Johana v Mělníce. Až do své smrti žila v největší vážnosti u utrakvistů i katolíků a roku 1473 zahajovala zemský sněm v Benešově. Husitská královna zemřela v Mělníku 12. listopadu 1475.

4.2 ŽENY V OKOLÍ MISTRA JANA HUSA

Hus původně pohlížel na ženy očima středověkého teologa jako na tvora nižšího, který muži překáží v cestě ke spasení. Viděl ženu jako křehkou, nestálou, povrchní, smyslnou i hříšnou, jíž není vlastní stud, a proto musí být poddána muži. Pod vlivem svých posluchaček, ale dospěl k pokrokovějšímu názoru. Stále sice považoval ženu za méně dokonalou, ale uznával ji pokud svou nedokonalost dokáže překonat. Tuto ženu si Hus velmi cení a zrovnoprávňuje ji s mužem. Tato žena se stává obhájkyní boží pravdy a může sloužit jako dobrý příklad nejen každému muži, ale i knězi. Tento pokrokový názor přijali i Husovi přátelé a žáci jako Jakoubek ze Stříbra a Jan Rokycana. Husitští myslitelé se tak vraceli k Ježíši, který ženy pokládal za rovnocenné osoby.¹²⁰

Na Husova kázání do kaple Betlémské přicházely ženy ze všech společenských vrstev. Chodily sem prosté služky, měšťačky, šlechtičny i královna Žofie. Jádro Husových posluchaček tvořily tzv. bekyně, které měly příbytky právě v blízkosti Betlémské kaple. Byly to zbožné ženy žijící v dobrovolné čistotě v komunitách poloklášterního typu. Husovy posluchačky se pak staly zastánkyněmi jeho učení a byly mu oddány i po jeho odsouzení. Velký rozruch způsobila roku 1417 Husova přívrženkyne, která prokázala velkou schopnost argumentovat Písmem svatým při sepsání českého traktátu na obranu Mistra Husa.¹²¹

¹²⁰ Srov. ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 403, 410.; STLOUKAL, K. Žena v českých dějinách. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 15.

¹²¹ Srov. ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 410 - 411; STLOUKAL, K. Žena v českých dějinách. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 15.

Jedna z mála Husových přívrženkyní, kterou známe jménem je Anežka ze Štítného. Narodila se asi v šedesátých letech 14. století jako dcera Tomáše Štítného ze Štítného v nevelké tvrzi v jihovýchodních Čechách. Ještě než dospěla zemřela Anežce matka a tři ze čtyř sourozenců. Když její otec poznal, že ráda čte, poskytl jí bohatství, jaké tehdejší dívky neměly. Z otcova vypravování a z jeho knih se dovídala o obecných otázkách i o nejskrytějších duchovních věcech i o snaze o nápravu církve. Na podzim roku 1401 zakoupila dům poblíž Betlémské kaple, kterou začala navštěvovat. Kolem Anežky se seskupily i další návštěvnice Betlémské kaple jako byla Kunka z Vartenberka, Kateřina a Ludmila z Psovař, paní Ofka, čtyři sestry Bětka, Anežka, Zdena a Ofka, Kateřina vdova Ješkova z Bohdalova a jiné ženy, které většinou zůstávaly svobodné, aby se mohly zcela oddávat náboženskému životu. Anežka se stala duchovní dcerou svého mistra Jana Husa, a tak jako dříve četla knihy svého otce, dnes s nadšením četla Husovi spisy.¹²²

4.3 ŽENY BOJOVNICE

V prvních revolučních letech se husitské ženy velmi angažovaly ve veřejných záležitostech. Některé pražské bekyně projevíly sympatie k táborskému Václavu Korandovi a naopak jiné Pražanky si na dosažení táborských kněží stěžovaly. Pražské panny, vdané ženy a vdovy nesouhlasily s dosazováním Tábořských kněží do pražských kostelů, kde kázali své „bludy“. Proto sepsaly stížnost, kterou samy přečetly konšelům na pražské radnici. Konšelé byli touto stížností pobouřeni a chtěli ženy potrestat. Ty se však nedaly zastrašit, a proto byly po dvou hodinách z radnice propuštěny.¹²³

Na počátku husitského hnutí vystupuje husitská žena také jako válečnice v bojích a bitvách. Ženy bojovnice účastnící se vojenských tažení a bitev vzbuzovaly zájem dokonce i v zahraničí. Tyto ženy se však vyskytovaly pouze na straně táborů. Při obléhání Prahy roku 1420 pomáhaly opevňovat hradby a stavěly zákopy ženy z mnohých českých měst. I v bitvě na Vítkově bojovaly dvě ženy a jedna dívka. Bojovné ženy se však někdy chovaly stejně

¹²² Srov. ODLOŽILÍK, O. Anežka ze Štítného. In: *Královný a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 116, 117, 119, 120.

¹²³ Srov. ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 411 – 412.; VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika*. Praha: Svoboda, 1979. s. 243 – 246.

násilně jako muži. Pod vedením tábořských kněží drancovaly pražské kostely a pražské kněze chtěly vyhnat z města či dokonce zabít. Neváhaly ani upálit zajaté protivnice.¹²⁴

Ženám bojovnicím se ale nevyhnuly ani tresty. Jan Žižka ve svém vojenském řádu stanovil pro ženy stejné tresty jako pro muže. Ženy se však husitských bojů účastnily pouze na počátku hnutí. Poslední záznam o účasti žen v bojích je z roku 1428. „*Poté se již poměry přece jen vracely do obvyklých mantinelů. Trvalým dědictvím husitské revoluce zůstala aktivní účast žen v náboženském životě české reformace. Celkově ale ani husitství do společenského postavení žen žádnou pronikavější změnu nevnese.*“¹²⁵

V husitském hnutí postupně docházelo k obratu a zastavil se i vzestup v ženské otázce. Ženské kazatelky přestaly existovat a ve vojsku už nebyla žena jako bojovnice, ale jako ošetřovatelka nemocných a raněných. Učení žen čtení a psaní se však od husitů rozšířilo i ke katolíkům, což mělo pozitivní vliv na postavení žen.¹²⁶

5 ŽENY UCTÍVANÉ I PROKLÍNANÉ

5.1 MELUZÍNA, MORGANA A OSTATNÍ VÍLY

Ve středověku lidé vše, co se nedalo rozumně vysvětlit, přisuzovali nadlidským silám. Věřili proto v nadpřirozené bytosti jako byl ohnivý muž, hejkal, skřítkové, draci atd. K těmto nadpřirozeným bytostem samozřejmě, mimo jiné, patřily i víly. Jejich původním předobrazem bylo tajemné ženské božstvo, nazývané Velká Bohyně.

5.1.1 Velká Bohyně

Prapůvodní žena se odrážela v božstvu vegetace a zachycovala přírodní síly. Velká Bohyně dávala lidem život a vše, co k němu potřebovali: obilí, byliny, ovoce atd. Žena využívající darů Velké Bohyně sbírala byliny s jejichž pomocí připravovala pokrmy, ale hlavně léčivé nápoje a lektvary. Tím se stala vládkyní medicíny, vědmou a moudrou ženou. Ve všech

¹²⁴ Srov. STLOUKAL, K. Žena v českých dějinách. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 16.;

ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 412.

¹²⁵ ČORNEJ, P. *Velké dějiny země Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. s. 412.

¹²⁶ Srov. URBÁNEK, R. Ženy husitského krále: Kunhuta ze Šternberka a Johana z Rožmitálu. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. s. 148.

zemích žena byla „paní magické činnosti“ a „prapůvodní věštkyní“. Díky tomu se ale později stala i čarodějnici.¹²⁷

Řecká a Římská božstva se míchaly se severskými kulty a slovanskými rituály. Všem těmto náboženstvím ale vládl kult tajemné bohyně, kterou z generace na generaci uctívaly hlavně ženy. V každé zemi tato bohyně měla jiné jméno, ale vždy byla bohyní přírody, rostlin ale i plodnosti a porodů. Byla to římská Diana, Herodiana, paní Orienta, Signora del Guicco, francouzská Abundia nebo Satia, německá Holla nebo Holda a mnoho dalších. Vždy to ale byla tatáž Velká Bohyně, která byla po celá staletí uctívána v různých rituálech. Tyto rituály byly později křesťanstvím démonizovány a trestány inkvizicí. Z původně cudné Diany se totiž stala bohyně prohánějící se v divokém honu nočním nebem a stejný osud potkal i ostatní bohyně. Zároveň s tím se měnilo i jejich vzezření a z krásných bohyní se stávaly ošklivé čarodějnice.¹²⁸

První zmínky o pohanském kultu Diany pocházejí již z prvního tisíciletí. Diana je ztělesněním Velké Bohyně, paní přírody, hojnosti a plodnosti, noci a měsíce, ženského elementu, paní nočních letů a lidských osudů. Poučuje ženy o léčivé moci bylin, učí je zaklínadla i prokletí, odpovídá jim na všechny otázky a učí je nacházet ztracené či ukryté (ať už poklady nebo myšlenky). Ženy, které ji následovaly byly nazývány „ženy zvenčí“. Byly popisované jako vysoké, silné a krásné ženy s dlouhými vlasy. Se svou paní a učitelkou létaly nočním nebem a navštěvovaly uklizené a čisté domy. Čeká-li je v domě bohatě prostřený stůl, pak domu požehnají a ochraňují ho. Lidé si jich váží a zároveň se jich i bojí, protože neprokáží-li jim patřičnou úctu, mohou jejich rodinu postihnout různými nemocemi a neštěstími.¹²⁹

Kult bohyně Diany pochází již z doby kamenné. Diana je jednou z podob Velké Bohyně. Je to bohyně všech žen, která pochází z lesů a je ztělesněním plodnosti přírody. Jejím královstvím byly lesy a pralesy a ztělesňovala rostliny a stromy. Byla paní divokých i krotkých zvířat a lovci i pastýři jí přinášeli oběti. Její narození se slavilo 1. února, kdy se stejně jako ona probouzela i příroda. V různých kulturách byla zobrazována různě, ale přitom to byla stále tatáž bohyně. Procházela lesy, odpočívala u pramenů a koupala se v posvátných vodách, které si stejně jako celá příroda uchovaly její léčebnou moc. Byla zobrazována i jako bohyně tkadlena či přadlena, pokaždé s jiným jménem, ale vždy bohyně osudu, která

¹²⁷ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 292.

¹²⁸ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 176.

pomáhala při porodech, tkala nit osudu a určovala smrt, ale i znovuzrození. Zнала moc léčivých bylin a vládla nad zdravím a nemocí. těhotné ženy se k ní modlily a dávaly jí dary. Ona jim pak pomáhala při porodu a vítala novorozence. „*V ní se zrcadlil měsíc ve svých fázích, které určují ženský cyklus. Úzký srpek narůstajícího měsíce zobrazoval její luk napjatý směrem k obloze, prohlubeň měsíce ustupujícího přijímala mrtvé. V noci se stávala měsíční bohyní.*“¹³⁰

Byla i bohyní magie a kouzel. Se svou družinou žen a duší zemřelých létala noční oblohou. Navštěvovala čisté a uklizené domy. Pracovité ženy povzbuzovala a odměňovala a trestala líné. Ženy jí proto nechávaly prostřené stoly a ona pak věštila dětem v domě příznivý osud. „*Soustřeďovala v rukou rituály a kulty, tradice a pověry a za její uctívání spousty žen dlouhá století končily na hranici.*“¹³¹

5.1.2 Meluzína

Jedna z nejznámějších víl, Meluzína, se poprvé objevila v románu Jeana d' Arras kolem roku 1400.

Meluzína byla po své matce vílou a každou sobotu se stávala napůl ženou a napůl hadem. Jednou se v lese setká s Raimondem, panošem hraběte, který při lovu zabil svého pána. Raimond se do ní na první pohled zamiluje a přijímá její nabídku lásky a bohatství, pod podmínkou, že se v sobotu nikdy nepokusí ji spatřit, a pod hrozbou, že nesplní-li svůj slib, bude ho pronásledovat neštěstí. Brzy po slavné svatbě se Raimond stává mocným šlechticem. Každý rok se Meluzíně a Raimondovi narodí syn a společně postaví hrad nebo katedrálu (z nich nejznámější je pevnost La Rochelle). Manželé jsou spolu šťastni a Raimond nepátrá po tom, co dělá Meluzína každou sobotu zamčená v koupelně. Jednoho dne však Raimond, na popud svého bratra, slib, který dal Meluzíně poruší. Dírkou ve dveřích koupelny pozoruje Meluzínu při koupeli a zjistí, že od pasu dolů má jeho žena tělo hada. Přestože je svým zjištěním zděšený, nikomu Meluzínino tajemství neřekne a dál svou ženu miluje. Meluzína sice o manželově skutku ví, ale odpustí mu, protože ji dál miluje a nikomu její tajemství neprozradil. Všechno se však změní, když Meluzínin a Raimondův sedmý syn Fromont chce odejít do kláštera a stát se mnichem. Goffred, desátý nebo jedenáctý syn, se rozzlobí a podpálí opatství, kde v plamenech zahyne nejen Fromont, ale i ostatní mniši. Raimond zdrcený tímto

¹²⁹ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 172, 174, 175, 186. 187.

¹³⁰ ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 177 – 178.

nešťetím, obviní před celým dvorem Meluzínu: „*Prokletý hade, žádné z dětí, které jsi zplodila, neskončí dobře.*“ Meluzína po prozrazení svého tajemství zmizí, ale každou noc se tajně vrací pečovat o své děti. To ale netuší Raimond, kterého od jejího zmizení pronásleduje smůla a nešťetí.¹³²

Již o dvě století dříve než se objevila dobrá víla Meluzína se v povídkách kleriků Waltera Mapa, Goffreda d' Auxerre a Gervaisuise of Tilbury objevují víly podobné Meluzíně. Víla se v nich s hrdinou setká vždy v lese, kde žije, ale pak s ním odchází žít do lidského světa.¹³³

Henno se v lese zamiluje do neznámé dívky a vezme si jí. Hennově matce vadí, že snacha odchází z kostela a vyhýbá se hostii a svěcené vodě. Špehuje ji v koupelně a zjistí, že se mění v draka. Společně s knězem ji postříká svěcenou vodou a ona vzlétne ke stropu a zmizí.¹³⁴

Jeden sicilský šlechtic se při koupání zamiloval do dívky, která nemluvila. Gesty ho požádala, aby ji nenutil mluvit a on slíbil, že ji nebude chtít změnit. Vezmou se, jsou šťastní mocní a bohatí. Pod vlivem matky a nejlepšího přítele však muž poruší svůj slib a vyhrožuje manželce, že zabije jejich syna, pokud nepromluví a nepřizná svůj původ. Vyděšená rusalka začne mluvit a vzápětí zmizí. Muže od té doby začnou pronásledovat pohromy. Nakonec rusalka odnese i jejich společného syna a muž ho již nikdy nespátí.¹³⁵

Podle jisté pohádky z Walesu se u jezera zamiluje do vodní víly mladý pastýř. Narodil se jim syn, který se naučil od matky víly všechna tajemství bylin a lékařskému umění. Stal se z něho slavný lékař Rhiwallon a jeho potomci byli všichni lékaři až přes rok 1800.¹³⁶

Benediktýnský mnich Gerbert z Remeše zabloudil v lese a potkal ženu, která mu nabídla, že se stane jeho učitelkou, pokud jí zachová naprostou věrnost a tajnost. Gerbert souhlasil. Za krátkou dobu se stal nejvdělanějším mužem ve Francii, zbohatl a byl proslulým obráncem utiskovaných. Stal se biskupem v Remeši. Když svou tajnou milenkou zradil, obrátilo se k němu štěstí zády. Byl exkomunikován a přišel o majetek. Jenom upřímné pokání a zoufalé

¹³¹ ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 177 – 178.

¹³² Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 82 – 84.

O Meluzíně také píše NEJEDLÝ, M. *Meluzinský mýtus a rodová pověst Lucemburků*. ČČH, 2000, roč. 98, č. 4, s. 693 – 736. a NEJEDLÝ, M. *Historie o Meluzíně*. In. HO, 2001, roč. 12, č. 3 – 4, 5 – 6, 7 – 8, s. 50 – 63, 102 – 114, 158 – 172.

¹³³ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 84.

¹³⁴ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 84.

¹³⁵ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 84.

¹³⁶ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 84.

prosby mu dokázaly získat vílino odpuštění a vrátit mu její přízeň a s ní i ztracenou slávu. Roku 998 se stal arcibiskupem v Raveně a roku 999 byl zvolen papežem Silvestrem II. Až před svou smrtí roku 1003 se veřejně přiznal, že svůj život svěřil víle a ne Bohu. Potom, co oznámil, že byl milencem a žákem víly, získal pověst mocného čaroděje a heretika.¹³⁷

5.1.3 *Víla Morgana*

V meluzínských pohádkách se víla s hrdinou setkává v lese nebo na břehu moře či jezera, ale vždy s ním odchází do království lidí, kde se vezmou a žijí spolu v lásce, moudrosti a bohatství. Naopak Morgana hrdinu vždy zajme a unese do svého kouzelného království Avalonu či na Šťastný ostrov. Ve všech zemích vždy existují tyto dvě víly: zamilovaná, která následuje svého hrdinu mezi smrtelníky, a ta, která odvede hrdinu do svého království.¹³⁸

Ve svých pohádkách Morgana nebo jiná víla proměněná ve zvíře odvede hrdinu daleko od světa lidí. Hrdina se pak do překrásné víly zamiluje, žije s ní šťastně v jejím království a zapomíná na lidský svět. Po čase se mu však zasteskne po domově a touží znovu vidět svou rodinu a přátele. Běh času ve světě víl je však jiný než ve smrtelném světě. Víla hrdinovi dovolí navštívit jeho svět, ale aby se vrátil tak mladý a krásný musí dodržet dohodu. Dohoda bývá různá např. nesmí seskočit z koně či otevřít zlatou krabičku apod. Tento zákaz skrývá tajemství času a pokud ho hrdina nedodrží, dopadnou na něho všechny roky, které strávil mimo smrtelný svět. Víla většinou hrdinu na toto tajemství neupozorní, aby vyzkoušela jeho věrnost. Ta však je všechno jiné jen ne skálopevná. A i když víla hrdinu předem upozorní na to, co ho čeká, ten se stejně zákazu nevyhne a nakonec umírá.¹³⁹

Morgana se vždy zamiluje do smrtelného hrdiny, který jí ale většinou nemiluje a není jí věrný. Její láska se stane nenávistí a svým milencům se strašlivě mstí. Zaklela své údolí bez návratu magickou stěnou, kterou každý může projít dovnitř, ale nikdo se nedostane ven. Jediný, kdo může projít stěnou ven, je rytíř, který se nikdy nezamíloval, nebo který nikdy nezradil v lásce. Morgana si je jistá, že takový muž neexistuje, neboť každý muž alespoň jednou miloval a nepochybně byl i nevěrný. Proto její kouzlo nemůže být překonáno. To se podaří až Lancelotovi, ale to už je jiný příběh.¹⁴⁰

¹³⁷ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 84.

¹³⁸ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 87.

¹³⁹ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 88 – 89.

¹⁴⁰ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 92

Morgana, víla, sudička, milenka hrdinů, únoskyně krásných rytířů a kouzelnice se od příběhu k příběhu stává vzrušující, vášnivou, proradnou a dokonce zlou ženou. Už to není víla ale čarodějka.¹⁴¹

A tak se postupem času ze všech kouzelných víl a krásných bohyní stávaly čarodějnice. Nejprve byly i ty neškodné, ale vlivem křesťanství se i ony začaly měnit a staly se z nich služebnice ďáblu, které končily na hranicích.

5.2 SVĚTICE NEBO ČARODĚJKA

Jak čarodějnice, tak světice jsou okrajová skupina mimo společnost. Přesto mohly světice na společnost, ve které žily, získat obrovský vliv. Lidé reagují na ty, co se od nich jakýmkoli způsobem liší různými způsoby. Je pět základních reakcí, jak ve středověku jednali s charismatickými ženami. Byly uctívány jako světice (např. sv. Brigita Švédská). Byly pronásledovány jako kacířky nebo čarodějnice (např. sv. Dorota z Montan). Byl z nich vymítán ďábel jako z posedlých (např. bl. Eustochie z Padovy). Byly považovány za nemocné (např. sv. Kateřina z Janova). Byly odhaleny jako podvodnice (např. Anna Laminit). Byla-li žena ve středověku považována za světici, byla brána jako jakýsi živý talisman města nebo tamního vládce. Jejich úkolem pak bylo konání zázraků a předvídaní budoucnosti. Nabízí se však otázka, zda vůbec charismatické světice existovaly, nebo záleželo pouze na církevním výkladu jejich chování, zda byly prohlášeny za svatou, za podvodnici, nebo dokonce za čarodějnic.¹⁴²

5.2.1 Čarodějnice

Čarodějky existovaly vždy u všech národů a ve všech kulturách. Mají tři základní rysy společné s bohy: létají vzduchem, objevují se a mizí kdykoli chtějí a nic pro ně není nemožné. Proto u starých národů byly čarodějnice původně bohyněmi. Jedna z prvních takovýchto čarodějnic byla řecká bohyně Měsíce, Hekaté, které byla přisuzována všechna noční kouzla. Čarodějnice, ať už dobré nebo zlé, se tedy vyskytovaly již v antice. Nic však nedokázalo lidem víru v magické síly, čarodějnice a demony vyvrátit. Čarodějnice totiž lidem pomáhaly vyrovnat se s podivnými jevy, které nešlo rozumně vysvětlit. Proto člověk čarodějnice

¹⁴¹ Srov. ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 92

¹⁴² Srov. DINZELBACHER, P. *Světice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. s. 81, 95, 99, 203.

potřeboval. Časem se však čarodějnice začaly pronásledovat, avšak jen v západním křesťanství.¹⁴³

Upalování čarodějnic však nebylo až do roku 1224 obvyklé. Naopak když někdo ve Franské říši roku 782 obvinil kohokoli z čarodějnictví a upálil, hrozil mu trest smrti. Podle Canonu Episcopi z 9. století se ženám zakazovalo věřit, že mohou létat, proto neexistoval ani žádný trest. Létání prostě není možné. Ani nařízení Karla Holého z roku 873 o pátrání po čarodějích, zabíjejících jiné lidi, nevedlo k čarodějnickým procesům. Podle dekretu vydaného uherským králem Kolomanem kolem roku 1100 dokonce čarodějnice vůbec neexistovaly. V pozdním středověku však došlo k pravému opaku, kdo by nepronásledoval čarodějnic, byl by exkomunikován. Dokonce existovali tací, kteří chtěli upalovat ty lidi, kteří v čarodějnictví nevěřili.¹⁴⁴

„Utlačená žena je bezmocným svědkem nenávisti, pronásledování a také masového vyvražďování ostatních žen. Nemá možnost postavit se na odpor, může jen mlčet a přizpůsobit se okolí – a ne vždy to pomáhá. Stačí, aby byla stará nebo pomatená nebo krásná nebo chytrá. Když oběť nemá možnost se bránit, mohou jatka začít. Na náměstích se rozhořely čarodějnické hranice.“¹⁴⁵

Přestože hony na čarodějnice byly pořádány vládci a církví, častěji vycházela iniciativa od obyčejných lidí, kteří se církví nechali přesvědčit, že léčitelé, kouzelnice a proroci, s kterými se běžně stýkali, jsou čarodějnice a čarodějové mající smlouvu s ďáblem. Čarodějnice musela být tvrdě potrestána, protože se spojovala s ďáblem, obcovala s ním a modlila se k Luciferovi. Byly mučeny a upalovány inkvizicí, která ale původně, místo lynčování čarodějnic lidmi, měla výsledkem prokázat vinu nebo nevinu obviněného.¹⁴⁶

Jak se ale taková čarodějnice dala poznat od obyčejných lidí? Vzdělanými mnichy byla latinsky označována jako strix, což znamenalo sova nebo upír, ale také malefice, tj. ta, co koná kouzla, čáry a zlo. Podle vžitě představy převzaté z pohádkových knížek si každý čarodějnicí představí jako starou babu s rozčuchanými vlasy, hrbem, bradavicí a seschlýma

¹⁴³ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte.* Praha: Brána, 1999. s. 385, 386, 387.

¹⁴⁴ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte.* Praha: Brána, 1999. s. 391.; DINZELBACHER, P. *Svěťice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. s. 108

¹⁴⁵ UTRIO, K. *Dcery Eviny.* Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994, s. 49.

¹⁴⁶ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte.* Praha: Brána, 1999. s. 390.; DINZELBACHER, P. *Svěťice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. s. 111.

rukama s dlouhými drápy. Létá na koštěti, má kouzelnou hůlku a ve velkém kotli vaří odpudivé lektvary. Ze zvířat ji nejčastěji doprovázel černý kocour, ropuchy, hadi, pavouci a netopýři. Uměly vyvolávat bouře, uhranout zvíře či člověka, zabíjely a jedly děti a ničily úrodu na polích a plodnost lidí i zvířat. Tak byla čarodějnice zobrazována po celá staletí. Jak už se ale psalo výše, původně byly čarodějnice bohyně a každý symbol byl spojen s její vládou v přírodě. Ženské bohyně, navštěvující za nočních letů lidská obydlí a shromažďující se v lesích, na planinách, mýtinách či pahorcích, v sobě neměly nic satanského a neuctívaly Démona. To až inkvizice z nočních letů udělala satanské sabaty.¹⁴⁷

5.2.2 *Jak poznat světici od čarodějnice*

Podle středověkého názoru čarodějnice sama o sobě čarovat neumí. Své čary provádí na základě smlouvy, kterou uzavřela s ďáblem. Stejně tak světice uskutečňuje zázraky na základě „Boží smlouvy“. O tom, jestli žena na základě svých skutků bude prohlášena za svatou nebo za čarodějnici však rozhodovali vždy muži, většinou muži církve. Pokud se ženy chovaly jednoznačným způsobem, nebyl žádný problém určit, zda jde o světici nebo čarodějnici. Čarodějnice se proháněly nejčastěji na koštěti nočním nebem, paktovaly se s ďáblem, pořádaly sabaty s orgiemi, kde znesvěcovaly křesťanské symboly, škodily lidem a vraždily děti.¹⁴⁸

Co když se ale skutky čarodějnic a světic podobaly nebo dokonce prolínaly? I čarodějnice přece uměla léčit nemoci a zahánět nepříznivé počasí. Stejně tak světice uměla vyvolat bouřku, když potřebovala, a přivolávala nemoci na své protivníky. Dokonce i některé magické prvky byly pro obě společné. Obě, ať už při žehnání nebo při proklínání, používaly různá gesta (světice znamení kříže) a doteky. Čarovnou moc mohly mít i různé předměty, hlavně ty, které se dotýkaly jejich těla.¹⁴⁹

Celkově však jejich světy byly přesným opakem. Světice příslušely ke katolické církvi a vzívaly Boha, přijímaly svátost křtu a byly zasnoubeny s Bohem. Oproti tomu čarodějnice příslušely k „církvi ďáblů“, přijímaly křest ve jménu ďábla a obrací se k ďáblu, kterého vzívají jako svého pána. Jejich oltář je celý černý, svícenou vodou je jim moč, na hostiích je satanův obraz a kříž dělají zdola nahoru levou rukou. A stejně jako jsou světice označovány

¹⁴⁷ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v klášterech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. s. 385, 385.; ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. s. 242, 289.

¹⁴⁸ Srov. DINZELBACHER, P. *Světice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. s. 81 – 82.

¹⁴⁹ Srov. DINZELBACHER, P. *Světice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. s. 128 – 131.

stigmaty, tak ďábel své služebnice označuje necitlivým místem, které inkvizice hledala jehlou. Nejenom čarodějnice však svůj vztah s ďáblem prožívaly v sexuální oblasti. I světice svůj vztah k Ježíši často prožívaly v erotické formě.¹⁵⁰

Jak tedy bylo možné jednoznačně označit ženu za světici či čarodějnici? Vždyť jejich chování bylo v tolika směrech tak podobné. Pokud žena nevykazovala chování, podle kterého by se dalo určit zda je čarodějnice mohla skončit i na hranici, protože se někomu znelíbila? dnes už víme, že tomu tak skutečně bylo, a že na hranici často skončily celé vesnice.

V souvislosti s rozlišováním čarodějnic a světic stojí za zmínku Vilemína Česká. Vilemína se narodila roku 1210 pod jménem Blažena jako dcera Přemysla Otakara I. a jeho druhé manželky Konstancie Uherské. Byla tedy starší sestrou sv. Anežky České. Z jejího života nejsou dochovány v podstatě žádné informace. Až na posledních deset let. Roku 1271 se ovdovělá Blažena objevuje v Miláně, kde byla nazývána Gugliema Boema, tedy Vilemína z Čech. V Miláně našla Vilemína útočiště u cisterciáků. Proslula zde svou velkou zbožností a kolovaly pověsti, že umí zázračně uzdravovat a objevují se u ní stigmata. Vilemína zemřela roku 1281 a byla pochována v Miláně v chrámu tamních cisterciáků. Vilemínini stoupenci, kteří se okolo ní sdružili, ji po její smrti uctívali jako svatou a jako vtělení Ducha svatého. Dnes už těžko zjistíme, zda snaha o emancipaci žen a požadavek ženské vlády, dokonce i v církvi, pochází přímo od Vilemíny, či až od jejích stoupenců. Jisté je, že sekta vilemitů byla inkvizicí uvrhnutá do žalářů a upálena na hranici. Dokonce i Vilemíniny ostatky byly roku 1300 vykopány a veřejně spáleny. Vilemína tedy, ač uctívaná jako světice nejen vilemity, ale i milánskými cisterciáky, byla oficiální církví označena jako kacířka. Nepomohly jí ani staré zvěsti o zázračném uzdravování a stigmatěch. Jaký vlastně byl rozdíl mezi dvěma sestrami svatou Anežkou a kacířkou Vilemínou?¹⁵¹

5.2.3 Léčitelky

„Prapůvodní ženská mystéria byla rozdělena do základních období: porod, menstruace, početí, sexualita, smrt a znovuzrození. Žena sbírala plody země a měnila je v potravu. Žena byla pro přírodu tou, která živí a kojí, byla paní všeho, co se týká jídla, jeho uchovávání a přeměny. Žena počínala a v její děloze se rodilo dítě. Žena tkala a proměňovala rostlinu – len

¹⁵⁰ Srov. DINZELBACHER, P. *Světice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. s. 164, 158, 204.

¹⁵¹ Srov. DINZELBACHER, P. *Světice nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003.; WEIS, M. *Vilemína – světice nebo kacířka.* In: Naše rodina, č. 12. Praha: Fortuna ve spolupráci s Karmelitánským nakladatelstvím, 23. 3.

– ve tkaní, splétala uzly, oblékala, šila. Uchovávala a hlídala oheň a v ohni měnila nádoby v keramiku, v ohni měnila obilí v chléb. Každý z jejich pohybů byl rituální, spojený s ženskými mystériemi.¹⁵²

Pro muže však žena nebyla žádnou osobností. Lékaři v ní viděli jen orgán reprodukce a církve nádoby hříchu a ztělesnění chlípčnosti. Církev se postupně snažila vyhladit vliv, který měly na lid ženy jako léčitelky a kořenářky. Každý mnich a student medicíny si myslel, že toho o léčení ví víc než „kdejaká hloupá ženská“, která žila v souladu s přírodou a osobně znala každou bylinku na každou nemoc. Lékaři od porodních bab nepřevzali jejich zkušenosti, ani ty gynekologické, a ženské tělo začali sami prozkoumávat.¹⁵³

„První útoky proti léčitelkám neobsahovaly obvinění z magie nebo ze spolku s ďáblem. Lékařský stav nechal znít svůj hlas, když odstraňoval obávané konkurentky. Mezi prvními – a snad tou nejznámější – byla Jacoba Felicia souzená roku 1322, kterou obvinila pařížská lékařská fakulta. Bylo jí pod hrozbou exkomunikace – církve obviňovala ze smrtelného hříchu každého, kdo neprávem vykonával lékařské povolání – zakázáno dál léčit a dostala velkou pokutu. Jacoba nebyla žádná venkovská léčitelka, žila ve městě, proslula především léčením žen; léčila dietami, bylinami, vhodnými odvary, vykuřováním, horkou párou, masážemi. Své pacienty navštěvovala pravidelně, kontrolovala jim moč, měřila tep, vyšetřovala poslechem. I přes impozantní dokumentaci, kterou přinesla soudcům a která dokládala její lékařské schopnosti, Jacoba svou při prohrála a byla nucena opustit lékařskou praxi. Za zaznamenání jistě stojí, že si nechávala platit jenom za uzdravení a měla velmi mírné ceny.“¹⁵⁴

Vesnické kořenářky a léčitelky patřily k těm, které byly také později pronásledovány za čarodějnictví. Znály všechny byliny na všechny nemoci, ale i ty, které byly jedovaté. Když se někomu znelíbilo, ať už z jakéhokoli důvodu, bylo snadné obvinít je z toho, že do svých „čarovných lektvarů“ přimíchávají lidskou nebo dokonce dětskou krev, a že někoho pomocí svých lektvarů usmrtily.

2004. s. 27.; WEIS, M. *Historie – učitelka života?* Tišnov: SURSUM, 2004.; HORA, P. *Toulky českou minulostí. Díl. 2.* Praha: Práce, 1991.

¹⁵² ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice.* Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 292.

¹⁵³ Srov. BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte.* Praha: Brána, 1999. s. 388.; ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice.* Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 254.

¹⁵⁴ ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice.* Frýdek-Místek: Alpress, 2004, s. 255.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se pokoušela zjistit, jaké postavení měla žena ve středověké společnosti. K tomu, abychom lépe pochopili názory a myšlení středověkých lidí, jsem musela i nastínit jaké postavení měla žena v kultuře, z které středověk vycházel, tedy v antice, ale také postavení žen v okolních kulturách a náboženstvích, které středověkého člověka mohly ovlivňovat.

S pomocí odborné literatury, která se začíná už věnovat i ženám v dějinách, se mi podařilo zjistit, že postavení ženy ve středověku nebylo nejlepší. Právní normy ženám zajišťovaly jistou ochranu v majetkových a jiných záležitostech. Na druhé straně církví byly ženy zcela přehlíženy či odmítány. Církevní autoři 8. – 12. století zaujímalí protiženské postoje a ženu stavěli pod úroveň muže. Oproti pozdějšímu postavení v novověku, kdy se žena stala pouhou okrasnou panenkou však bylo společenské postavení středověkých žen relativně dobré.

Středověká žena zaujímalá různá postavení, stejně jako dnešní ženy. Jak jsme viděli, život středověké ženy nebyl nijak lehký. Ať už to byla venkovanka, měšťáčka nebo hradní paní musela tvrdě pracovat. Její práce začínala brzo ráno a končila pozdě večer, a už tak namáhavou práci jí ještě ztěžovala častá těhotenství. Proto by si středověká žena zasloužila skutečnou úctu a obdiv, nejenom ten zidealizovaný obraz, který nám popisuje rytířská poezie. Ani šlechtičny a královské dcery neměly tak snadný život jak nám ukazuje literatura a film. Život na středověkých hradech nebyl tak pohodlný, jak by se nám dnes mohlo zdát.

Ať už byla středověká žena jeptiškou, prostitutkou, královnou, čarodějnici nebo kýmkoli jiným, její život nebyl nijak lehký. Nejenom, že musela tvrdě pracovat, aby přežila, ale také musela čelit osočování církve, které přerostlo až v čarodějnické procesy.

Má práce nezahrnovala všechny středověké ženy, které jsou nám známy. Soustředila jsem se spíše na postavení ženy jako takové. Jistě stálo za to, aby téma středověké ženy nebylo odsunuto do pozadí, a naopak se začalo hlouběji zkoumat. Ve středověku bylo mnoho žen, jejichž život by neměl být zapomenut. Ovšem nejen ve středověku žily ženy, které dějepisci opomíjeli. V historii celého lidstva je mnoho žen, kterým bychom měli věnovat pozornost.

SEZNAM LITERATURY

Monografie

- AL-SBENATY, A. *Manželstvo v islame*. Bratislava: Alja s. r. o., 1998. ISBN 80-968048-3-9.
- ANGELIS, V. *Hon na čarodějnice*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. ISBN 80-7362-030-8.
- BEAUVOIROVÁ, S. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966.
- BĚLINA, P., FIDLER, J. *Osudové ženy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996. ISBN 80-85768-11-9.
- BREUERS, D. *Na hradech, v kláštorech, v podhradí. Středověk, jak ho neznáte*. Praha: Brána, 1999. ISBN 80-7243-048-3.
- CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, A. Typy žen husitských a paní Anna z Mochova. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8. s. 134 - 138.
- ČORNEJ, P. *Velké dějiny zemí Koruny České*. Díl 4. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-296-1.
- DINZELBACHER, P. *Světičky nebo čarodějky?* Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-650-6.
- DUBY, G. *Věk katedrál*. Praha : Argo, 2002. ISBN 80-7203-418-9.
- DUBY, G. *Vznešené paní z 12. století*. Díl 2. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-166-3.
- DUBY, G. *Vznešené paní z 12. století*. Díl 3. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-167-1.
- EISLEROVÁ, R. *Číše a meč, agrese a láska aneb žena a muž v průběhu staletí*. Praha: NLN, 1995.
- FIDLER, J. *České královny*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004. ISBN 80-7200-849-8.
- HORA, P. *Toulky českou minulostí*. Díl 2. Praha: Práce, 1991. ISBN 80-208-0111-1.
- KALISTA, Z. Anežka Přemyslovna. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8. s. 69 - 77.
- KALISTA, Z. *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-042-7.
- KLAPISCH-ZUBEROVA, CH. Ženy a rodina. In: LE GOFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-682-4.
- KYBAL, V. *Svatá Anežka Česká*. Brno, L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-14-2.
- LE GOFF, J. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-682-4.
- MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*. Svitavy: Trinitas, 1998.
- MLADĚJOVSKÁ, M. *Legenda o bl. Anežce. Chebské zlomky*. Praha: Vladimír Žikeš, 1948.
- MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. ISBN 80-206-071-X.
- NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň: b.n., 1987.

- ODLOŽILÍK, O. Anežka ze Štítného. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8. s. 116 - 120.
- OTIS-COUR, L. *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-542-9.
- PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-544-5.
- POLC, J. *Světice Anežka Přemyslovna*. Praha: Česká katolická charita, 1989.
- POSPÍŠIL, C. V., *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-748-1.
- RINGDAL, N. J. *Nejtěžší povolání světa. Kapitoly z dějin prostituce*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-046-5.
- RYNEŠ, V., SVATOŠ, A. M. *K počátkům náboženské úcty bl. Zdislavy*. Řím: Křesťanská akademie, 1969.
- SPĚVÁČEK, J. *Václav IV.* Praha: Svoboda, 1986.
- STLOUKAL, K. Žena v českých dějinách. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8. s. 7 – 28
- SVATOŠ, A. M. *Blahoslavená Zdislava*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1948.
- ŠMAHEL, F. *Husitská revoluce*. Díl 2. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-074-2.
- TUREK, R. *Čechy v raném středověku*. Praha: Vyšehrad, 1982.
- URBÁNEK, R. Královny Johana a Žofie. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8. s. 122 - 133.
- URBÁNEK, R. Ženy husitského krále: Kunhuta ze Šternberka a Johana z Rožmitálu. In: *Královny a kněžny české*. Praha: Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8. s. 148 - 152.
- UTRIO, K. *Dcery Eviny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1994. ISBN 80-901646-0-9.
- VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-543-7.
- VYSKOČIL, J. K. Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry. In: NĚMEC, J. *Anežka Česká. Úcta a proces svatořečení*. Vídeň: b.n., 1987.
- WALDSTEIN-WARTENBERG, B. *Svatá Zdislava a její doba*. Brandýs nad Labem: Martin, 2002. ISBN 80-85955-24-5.
- WEIS, M. *Historie – učitelka života?* Tišnov: SURSUM, 2004. ISBN 80-723-072-0.

Kroniky

- Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Svoboda, 1977.
- VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika*. Praha: Svoboda, 1979.

Sborníky

KOPIČKOVÁ, B. Žena evropského středověku v zajetí své doby. In: LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6. s. 13 - 44.

SVOBODA, B. Život světice. In: *Blahoslavená Anežka Česká. Sborník ke svatořečení*. Praha: Česká katolická charita, 1989.

VLČEK, E. Fyzická osobnost blahoslavené Zdislavy. In: Kolektiv autorů. *Zdislava z Lemberka*. Česká Lípa: ONV a Okresní vlastivědné muzeum.

Časopisy

KANDERT, J. *Žena v jiných kulturních perspektivách*. Sociologický časopis, 1995, roč. 31, č. 1.

MIKULKA, J. *Anežka Přemyslovna*. In: *Slovo k historii*. Praha: Melantrich, roč. 1988, č. 13.

WEIS, M. *Vilemína – světice nebo kacířka*. In: *Naše rodina*, č. 12. Praha: Fortuna ve spolupráci s Karmelitánským nakladatelstvím, 23. 3. 2004. ISSN 0323-2743.

ABSTRAKT

POPELOVÁ, A. *Žena ve středověku*. České Budějovice 2006. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin. Vedoucí práce. M. Weis.

Práce se zabývá postavením ženy ve středověku. K lepšímu pochopení postavení tehdejší ženy, objasňuje z jakých poměrů středověk vycházel a co ovlivňovalo myšlení tehdejšího člověka. Práce se zaměřuje na postavení žen všech společenských vrstev. Blíže se zaměřuje na české dějiny a sociální péči, kde jsou významnými českými ženami sv. Anežka a bl. Zdislava.

ABSTRACT

Woman in the Middle Ages

The work drala with the role of women in the Middle Ages. For better understanding of women's role then, the work shows up medieval circumstances and explains what used to influence people's thinking then. It is centred with women of all walks of life. The work approaches the Czech history an social welfare with remarkable Czech women like st. Agnes and blessed Zdislava.

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA
knihovna
Kněžská 8
370 01 Česká Budejovice